

HOOFSTUK 3

DIE VERBAND TUSSEN TRITO-JESAJA EN DIE BOEK JOSUA

3.1 Inleiding

Volgens Von Rad (1960:289-291) word die situasie van die gemeenskap in Jerusalem teen die einde van die sesde eeu vC gereflekteer in die boodskap van Trito-Jesaja. Die profeet het onder andere te doen gehad met regeerders wat nie hulle verantwoordelikhede nakom nie. Hy kritiseer die niksseggende kultiese praktyke van sy tyd en sê dat medelye met ander baie belangriker is vir JHWH. Verder wys hy op die verdeeldheid in die gemeenskap. Hy spreek die kultiese wantoestande aan wat deur 'n deel van die gemeenskap veroorsaak word. Hy kontrasteer laasgenoemde se optrede met dié van die dienaars van JHWH aan wie hy JHWH se verlossing belowe: Sion sal verbaas wees oor die oorfloed van haar kinders. Tog het Sion se verlossing volgens Trito-Jesaja nog nie volledig aangebreek nie. Dit sal eers in die toekoms gebeur as JHWH self die lang verwagte belofte vervul.

Westermann (1969:296-300) toon ook aan dat die boodskap van Trito-Jesaja gerig is op die teruggekeerde ballinge in Juda en Jerusalem vir wie die terugkeer nie die alles veranderende gebeurtenis was soos wat hulle op grond van Deutero-Jesaja se beloftes

verwag het nie. Die profeet lê 'n besondere verband tussen die ander nasies en Israel se veranderde lot. As dienaars van JHWH word hulle nou ook ingesluit in die verlossing wat JHWH in die toekoms gaan laat aanbreek. Die eenheid van Israel as die volk van JHWH word beklemtoon. In teenstelling hiermee word daar weinig klem geplaas op enige vorm van tempeldiens. Dit word in die vooruitsig gestel dat Israel weer die land sal besit.

Trito-Jesaja het die kultiese godsdiens van Israel dus tot in sy diepste wese bevraagteken en daarmee die ontnugterdes in hulle vernet teen die tempel en 'n bepaalde tempelteologie versterk (Le Roux 1987:155). Le Roux vat die teologie van Trito-Jesaja met die volgende stellings saam:

- verset teen die tempel
- kritiek teen die Sadokitiese priesters
- miskenning van die onderskeid tussen rituele reinheid en onreinheid
- diens van vreemdelinge in die tempel
- openheid teenoor buitestaanders
- belangrikheid van medemenslikheid bo 'n groot gebou en die kultus
- realisering van JHWH se heil in die toekoms.

Die tema van die uittog uit Babel wat in Deutero-Jesaja voorkom, word in Trito-Jesaja getransponeer na die intog in die heiligdom (Beuken 1989:9). Beuken beskou op sy beurt weer die volgende as die hoofpunte van Trito-Jesaja se boodskap:

- die vraag na die knegte (dienaars) van JHWH
- Sion as die middelpunt van die aarde en die lig vir alle volke
- die verdruktes en treurendes as 'n groep in Israel wat deur ander uit dieselfde gemeenskap uitgebuit word.

Ten opsigte van laasgenoemde aspek sê Beuken (1989:17):

“Geleidelik aan wordende ze geïdentifiseerd met die knechten van JHWH, naar gelang ze de zondigheid achter zich laten

en de verlossing van JHWH verwachten (cp 59). Door dit proces voltrekt zich een grote scheiding in het oude Israël. De verdrukkers van de knechten, zelf afkomstig uit Israël, gaan ten onder in het oordeel (65:1-66:6), terwijl de volken die de ballingen terugbrengen, met de rechtvaardigen in Israël tot de dienst van JHWH toetreden en voortaan het eigenlijke volk van God vormen (56:6;60;66:18-23).

Volgens Oswalt (1998:453) handel Jesaja 56-66 oor die kenmerke van die dienaars van JHWH. Hy beskou die volgende as die sentrale gedagtes in Jesaja 56-66:

- die noodsaaklikheid daarvan aan die een kant om God se geregtigheid prakties uit te lewe en die volk se onvermoë om dit wel te doen aan die ander kant
- die vraag na die redes op grond waarvan iemand kwalifiseer om deel te wees van God se uitverkore volk. Is dit net 'n geval van God se genade, dit wil sê op grond van afkoms, of speel 'n mens se eie optrede ook 'n rol ?
- die verlossende genade van God.

Childs (2001:545) lig die volgende punte uit as die hermeneutiese betekenis (boodskap) van die redaksionele verwerking van Trito-Jesaja:

- Die dienaars van JHWH speel 'n belangrike rol in Trito-Jesaja.
- Die etniese onderskeid tussen Israel en die nasies word in Trito-Jesaja teologies gerelativeer en God se uitnodiging word gerig aan almal wat deel word van sy verbond van reg en geregtigheid.
- Ander volke word nie meer beskou as JHWH se vyande nie maar wel hulle wat JHWH se wil teenstaan.
- Die uiteindelijke en finale redding van JHWH se volk word as 'n eskatologiese gebeure in die toekoms in die vooruitsig gestel.
- Die transformasie van Sion tot die sentrum van JHWH se regverdigde heerskappy word beklemtoon.

Uit die opsommings van die teologie van Trito-Jesaja hierbo, blyk dit duidelik dat daar raakpunte met die teologie van die boek Josua is. Daar bestaan dus genoegsame rede om die verband tussen Trito-Jesaja en die boek Josua verder te ondersoek.

3.2 Ooreenkomste tussen Trito-Jesaja en die boek Josua

3.2.1 Verset teen die tempel en die priesters

Volgens Trito-Jesaja kom dié wat oor die volk moet waak, dit wil sê die priesters, nie hulle verantwoordelikheid na nie (Jes 56:9-12). Die priesters se ontrouheid en hulle tempel word in Jesaja 57:3-9 vergelyk met die bed van 'n prostituut op 'n hoë berg waarop daar onsedelikheid gepleeg word (Hanson 1989:198-200). Hulle word opgeroep om nader te kom (קָרְבוּ) om die aanklag teen hulle en hulle vonnis aan te hoor. Hulle is gebore uit hoerery (וְהַזְנוּהָ). Die berg waar hierdie onsedelikheid (מִשְׁכַּבְּךָ), naamlik die bring van offers vir ander gode plaasvind, is die teenpool van JHWH se heilige berg (Jes 56:7). Die prostituut het haar bed wyd gemaak (הִרְהַבְתָּ מִשְׁכַּבְּךָ) om al die nie-Jahwistiese elemente te akkommodeer (Hanson 1989:200) en het haarself verbind deur 'n ooreenkoms te sluit (וְחִכְרַתְּ לֵךְ) met hulle saam met wie sy graag slaap (מִשְׁכַּבָּם אֲהַבְתָּ).

Volgens Hanson (1989:198) word die priesters se ontrouheid en hulle tempel in Jesaja 57:3-9 vergelyk met die optrede van 'n prostituut (וְהַזְנוּהָ vgl Jes 57:3). Hierdie gedeelte vertoon heelwat semantiese ooreenkomste met Josua 2:1-24. Volgens laasgenoemde vind die eerste kontak van die Israeliete met die bevolking van Kanaän aan huis van 'n prostituut plaas (בֵּית־אִשָּׁה זֹנוּהָ vgl Jos 2:1). Haar naam is רֶחַב (Jos 2:1), wat die betekenis het van “wyd”, net soos die prostituut op die berg van JHWH haar bed “wyd” maak (מִשְׁכַּבְּךָ הִרְהַבְתָּ vgl Jes 57:8). Seksuele omgang tussen die verkenners en Ragab

word verder gesuggereer deur die gebruik van וישכבו־שמה (Jos 2:1). Ragab gaan, soos die prostituut in Jesaja 57:8 (ותכרת־לך מהם אהבת משכבם), ook 'n ooreenkoms aan met hulle wat by haar geslaap het (Jos 2:12-14).

JHWH het volgens Trito-Jesaja nie 'n tempel nodig nie want Hy is die Skepper van alles wat bestaan (Jes 66:1-2a). Dit gaan vir Trito-Jesaja egter nie oor die feit dat daar 'n huis vir JHWH gebou word nie, maar oor wie dit bou (תבנו) en wat die aard (אי־זה) van die huis sal wees (Beuken 1989:100,1). Die uitdrukking אי־זה kan ook met die vraagwoord *waar* vertaal word. Dit kan as 'n retoriese vraag beskou word en sou dan impliseer dat JHWH op enige plek (מקום) kan woon aangesien Hy alles (כל) gemaak het en dat alles (כל) deur Hom ontstaan het (Jes 66:2). Afgesien van die vraag waar of van welke aard JHWH se huis moet wees, gaan dit hier in beginsel ook oor 'n ander kontrovers in verband met die huis van JHWH. Die probleem wat Trito-Jesaja het in verband met die huis van JHWH, is dat daar offers vir JHWH gebring word en onrein offers, selfs mense, vir die afgode geoffer word (Jes 66:3). Die huis van JHWH het dus 'n plek geword waar afgode ook gedien word. Die onderliggende verset teen die tempel gaan dus oor die aard van die tempeldiens wat vermeng word met afgodsdien, terwyl JHWH in sy almag nie 'n behoefte het aan offers nie maar wel dat daar ag geslaan word op die mens in nood (Jes 66:2b,3). Die negatiewe houding teenoor die tempel word in Trito-Jesaja uitgedruk deur opmerkings dat dit oorbodig is (Jes 66:1-2a), die offers daar onrein is (Jes 66:3) en dat die tempel vol van JHWH se vyande is (Jes 66:6).

'n Negatiewe houding teenoor die tempel word in die boek Josua weerspieël deur die feit dat Jerusalem, offers en die tabernakel (as voorloper vir die tempel) so onderbeklemtoon word in die boek Josua, dat dit bykans geen rol speel nie. Josua tree by verskillende heiligdomme soos Gilgal, Ebal, Silo en Sigem op. Die enigste plek waar Josua 'n offer bring, is op Ebalberg (Jos 8:30,31). Wanneer Jerusalem genoem word is dit in verband met die vyandige gesindheid van die koning van Jerusalem teenoor die volk van JHWH

(Jos 10:3). Die kultiese rituele wat wel in Josua genoem word, naamlik die besnydenis (Jos 5:2-9) en die viering van die Paasfees (Jos 5:10-12), hoef nie by 'n tempel plaas te vind nie.

Die negatiewe teenoor die tempel in Trito-Jesaja versterk die moontlikheid om אֵיזָה מִמְּוֹחָתִי (Jes 66:1) te vertaal as: “[W]aar sal die plek wees waar Ek woon?” Die geïmpliseerde antwoord is dat JHWH op enige plek kan woon. Dit strook dan ook met die מִקְוֶה כָּל in Josua 1:3 en die ideaal in die boek Josua van die inname van die hele land as 'n heiligdom vir JHWH. Die kollektiewe uitdrukking מִקְוֶה כָּל word soms geassosieër met die legitimiteit van 'n bepaalde altaar en nie dié van 'n gebou soos die tempel nie. Daarom het die uitdrukking die betekenis van *oral*. By enige altaar waar JHWH gedien word, daar is JHWH teenwoordig. Dit is nie die מִקְוֶה wat die kultus legitimeer nie, maar wel die kultus wat die מִקְוֶה legitimeer (Botterweck 1997:539-540).

JHWH straf sy vyande wat volgens Jesaja 66:6 in die tempel (מִדְּבַר) is. Hulle word egter terselfdertyd die lesers van Trito-Jesaja se broers (אֶחָיו) genoem (Jes 66:5). Daaruit kan afgelei word dat die konflik oor die tempel 'n interne konflik binne die geloofsgemeenskap is. Beuken (1989:106) wys daarop dat hierdie konflik al verstaan is teen die agtergrond van verskillende historiese situasies. Dit is al vertolk as deel van die konflik tussen die Samaritane en die tempelgemeente van Jerusalem ten tye van Esra of as deel van die spanning tussen die agtergeblewe sinkretistiese landsbevolking en die terugkerende ballinge. Dit is ook al herlei na die stryd tussen, aan die een kant 'n profetiese groep wat die herstel van die erediens en die eskatologiese ingryping van God verwag het, en aan die ander kant 'n hiërokratiese groep wat die herstel van die tempel en die kultus as die verwerkliking van die heil beskou het. Die *broers* (Jes 66:5) sou dan laasgenoemde priesterlike kring, wat die tempelberg en die amptelike kultus onder hulle beheer gehad het, verteenwoordig, terwyl Trito-Jesaja se gehoor dan die profetiese groepering wat van alles uitgesluit is, verteenwoordig.

Die kontrovers rondom die gedenkaltaar in Josua 22:1-34 is soortgelyk aan dié rondom die tempel in Trito-Jesaja. In Trito-Jesaja is daar twee groepe naamlik die dienaars van JHWH en hulle vyande in die tempel (Jes 66:14). In Josua 22 is daar ook sprake van twee groepe naamlik die stamme aan die ooste en die stamme aan die weste kant van die Jordaanrivier. Die westelike stamme word ook die oostelike stamme se “broers” genoem (Jos 22:3,4;vgl Jes 66:5). Daar bestaan egter spanning tussen die twee groepe oor ‘n kulties-religieuse aangeleentheid naamlik die “bou” (בנה - vgl Jos 22:10 en Jes 66:1) van die gedenkaltaar. Die oostelike stamme se vrees is dat hulle in die toekoms deur hulle “broers” aan die westekant van die Jordaan van die diens van JHWH uitgesluit sal word en dat daar vir hulle gesê sal word dat hulle nie ‘n deel (אין-לכם חלק) het in JHWH nie (Jos 22:25,27 ; vgl Jesaja 61:7 waar belowe word dat hulle oor hulle deel [חלקם] sal jubel).

Alhoewel daar in Trito-Jesaja dikwels na “Sion” verwys word, moet dit nie as ‘n positiewe waardering van die na-eksiliese tempeldiens verstaan word nie. Dit weerspieël veel eerder ‘n onvergenoegdheid met die bestaande tempelpraktyke. Die “Sion” van Trito-Jesaja is ‘n geïdealiseerde verwagting van ‘n toekomstige bedeling wat nog sal aanbreek.

3.2.2 Alle mense sal toegang hê tot die volk van JHWH

Volgens Trito-Jesaja is JHWH se nuwe verbond met sy volk daarop gerig om ook ander nasies te bereik. Mense wat voorheen as onrein beskou is, soos nie-Israeliete en ontmandes, sal ‘n ereplek in JHWH se huis inneem (Jes 56:3-5). Nie -Israeliete wat hulle onderwerp aan JHWH se bepalings sal ook deel hê aan die kultus, want JHWH se huis sal ‘n huis van gebed vir alle volke (לכל-העמים) wees (Jes 56:6,7). Hiermee plaas Trito-Jesaja die gevalle van vreemdelinge en ontmandes wat tot die gemeente van God toetree, in die perspektief van die wêreldwye heil (Beuken 1989:34). Daar bestaan verskillende moontlikhede om die verwysings na nie-Israeliete en ontmandes te verstaan:

- Dit kan verwys na groepe in Babel, proseliete, Jode of nie-Jode in diens van die Persiese koning wat aansluiting soek by die gemeente in Jerusalem.
- Dit kan ook 'n weerspieëling wees van die sinkretistiese samelewing in Juda in die tyd van Esra en Nehemia (Beuken 1989:24).

Wat vir die doel van hierdie studie belangrik is, is die feit dat die ontmandes kies (בחר) om JHWH te dien en volgens sy verbond (בברית) te lewe (Jes 56:4) en dat die nie-Israeliete by die volk van JHWH aansluit om Hom te dien (לשרתו) en om sy dienaars te wees (לעבד) en om ook volgens sy verbond (ברית) te lewe (Jes 56:6). JHWH wat die verstrooides van Israel bymekaarmaak, sal nog byvoeg (קבץ) by die wat reeds bymekaar gemaak is (Jes 56:8).

Volgens Trito-Jesaja sal nasies (גוים) na die lig van Jerusalem toe kom en mense sal van ver (מרחוק) af kom om hulle by die volk van JHWH aan te sluit (Jes 60:3,4,8-10). Beuken (1989a:165) meen dat “lig” hier verstaan moet word in terme van heil en lewe volgens die wet. Met Jerusalem bedoel die profeet ook nie die werklike Jerusalem van sy tyd nie maar die ideale toekomstige Jerusalem waarvan al die inwoners regverdiges sal wees (Jes 66:21). Die offers van ander nasies sal ook vir JHWH aanneemlik wees op sy altaar (מזבח) en so sal die roem van JHWH se huis vermeerder word (Jes 60:7). Uitlanders sal Jerusalem se mure herbou en hulle konings sal in die volk van JHWH se diens staan (ישרתו vgl Jes 60:10,12). Die poorte van Jerusalem sal altyd oop wees (Jes 60:11). Uitlanders en vreemdes sal die kleinvee oppas, en die lande en wingerde bewerk (Jes 61:5). Ander nasies en taalgroepe sal getuies wees van JHWH se mag (Jes 66:18,19). Van hulle sal ook as priesters (לכהנים) en Leviete (ללוים) deur JHWH aangestel word (Jes 66:21).

Die hele saak van die regte gesindheid teenoor vreemdelinge wat vir Trito-Jesaja so belangrik is, kom in die boek Josua na vore in die berigte oor Ragab en haar familie (Jos

2 en 6) en die Gibeoniete (Jos 9) wie se lewens gespaar word op grond van die ooreenkomste wat met hulle aangegaan is. In hierdie opsig dien die berig oor Ragab as 'n illustrasie van wat die verteller in die boek Josua beskou as die regte gesindheid teenoor vreemdelinge. Volgens Mitchell (1993:190) is die berigte oor Ragab en die Gibeoniete die sleutel tot die verstaan van die Josua-verhaal. Volgens Trito-Jesaja sal ander nasies se konings selfs in JHWH se diens staan (Jes 60:10,12). In die boek Josua beeld Ragab en die Gibeoniete egter die gewone vreemdelinge wat in JHWH se diens staan, uit.

Ragab is 'n instrument van JHWH deurdat sy die verkenners wegsteek en help om te ontsnap. Sodoende dra sy by tot die inname van die land. Die Gibeoniete mislei Josua deur voor te gee dat hulle van 'n ver land af kom. Dit stem ooreen met die gedagte in Trito-Jesaja dat mense van ver af (מֵרְחוֹק) sal kom om hulle by die volk van JHWH aan te sluit (vgl Jos 9:6,9 en Jes 60:4). Josua sluit dan 'n ooreenkoms met die Gibeoniete en stel hulle aan om dwangarbeid te verrig en om selfs by die altaar van JHWH diens te doen (vgl Jos 9:27 en Jes 60:7;66:21).

Ragab sowel as die Gibeoniete getuig van die mag en die roem van JHWH (vgl Jos 2:9-11;9:9,10 en Jes 66:18,19). Daar is reeds in 'n vorige hoofstuk daarop gewys hoe die buitestaanders in die boek Josua se optrede en woorde daarvan getuig dat hulle as volwaardige lede van die volk van JHWH beskou kan word.

Koole (1995:49) het reeds aangetoon dat die verwysings na buitestaanders in Trito-Jesaja (bv Jes 66:3) nie verwar moet word met die "vreemdeling" (גֵר) wat 'n beskermde regsposisie ingeneem het en wat aan die offerdiens kon deelneem nie. Buitestaanders verwys in Trito-Jesaja na die burgers van die volke wat Israel se vyande was. Hulle was heidene. Polities en religieus was daar tussen hulle en Israel 'n groot teenstelling. Hierdie buitestaanders het volgens Trito-Jesaja in die vrees geleef dat hulle van JHWH se volk geïsoleer sou word. Dieselfde kan ook gesê word van die buitestaanders soos

Ragab en die Gibeoniete in die boek Josua. Tog is daar ook 'n verskil tussen Trito-Jesaja se siening ten opsigte van buitestaanders en dié van die boek Josua. By eersgenoemde is daar sprake van 'n algemene universalisme, terwyl die goedgesindheid teenoor en die insluiting van buitestaanders in die diens van JHWH in die boek Josua meer beperk word. Alhoewel Trito-Jesaja en die boek Josua nie in alle opsigte hierin ooreenkom nie, is daar tog opvallende ooreenkomste te bespeur.

3.2.3 Medemenslikheid is belangriker as rituele handeling

Die vasdae het, volgens Trito-Jesaja, geen betekenis as daar nie na die nood van ander omgesien word nie. Daar moet in hulle basiese behoeftes soos brood, blyplek en klere voorsien word (Jes 58:7). JHWH kom dié te hulp wat doen wat reg is (Jes 64:5). Vir JHWH is die nood van mense, berou oor sonde en gehoorsaamheid aan sy woord belangriker as die offers wat in elk geval vermeng word met offers aan afgode (Jes 66:2b,3).

Josua word uitgebeeld as iemand wat omgee vir die nood van ander mense en sy woord teenoor hulle hou. Hy laat Ragab en haar familie nie aan hulle lot oor wanneer Jerigo ingeneem word nie. Hy behandel die Gibeoniete goed (Jos 9:15) wanneer hy hulle droë brood en verslete klere sien en beskerm hulle (Jos 9:26). Hy spaar Ragab en die Gibeoniete se lewens en laat hulle toe om tussen die Israeliete te woon. Daarmee voorsien hy in hulle basiese behoeftes van brood, kleding en woonplek (vgl Jes 58:7). Oorwinning oor die ander nasies is dus nie noodwendig 'n militêre oorwinning nie. Dit kan ook beteken om aan iemand goed te doen en hom sodoende op te neem in die diens van JHWH.

3.2.4 Die heilstyd sal eers in die toekoms realiseer

Die voorwaarde vir die aanbreek van die heilstyd is, volgens Trito-Jesaja, dat daar reg en geregtigheid moet geskied (Jes 56:1). Die heilstyd het nog nie aangebreek nie want al

die verstrooides van Israel is nog nie bymekaar gemaak nie (Jes 56:8). Die wat by JHWH skuil sal die land in besit neem (ינהל-ארץ vgl Jes 57:13 ; 60:21) en JHWH se heilige berg as eiendom (ויירש) ontvang (Jes 57:13). Wanneer daar omgesien word na die verdruktes en dié in nood (Jes 58:9,10) en wanneer die sabbat reg gevier word (Jes 58:13,14), sal JHWH weer sy volk die land in besit laat neem (והרכבתיה vgl Jes 58:14). Dan sal Hy hulle laat eet (והאכלתיהן) van die opbrengs van die land (Jes 58:14). Dit sal 'n tydperk van herstel wees waartydens die puinhope en afgebreekte mure herbou sal word (Jes 58:12 ; 61:4). Die heilstyd het vanweë die volk se sondes nog nie aangebreek nie (Jes 59:2 12). Eerlikheid en betroubaarheid ontbreek (Jes 59:4,14,15). Maar wanneer die heilstyd aanbreek sal die Naam van JHWH van oos tot wes geëer word en JHWH sal alle teenstanders verdryf (Jes 59:19). Die skatte van ander nasies sal in Israel se besit kom (Jes 60:5-7,11; 61:6). Die wat voorheen verdruk is in die volk van JHWH sal priesters (כהני) en “dienaars van ons God” (משרתי אלהינו) genoem word (Jes 61:6). JHWH sal aan sy volk gee (ונתתן) wat Hy beloof het, en 'n ewige verbond (ברית עולם) met hulle sluit (Jes 61:8). Hulle sal lof ontvang oor hulle deel (חלקם) en baie meer as voorheen besit (יירשו vgl Jes 61:7).

Die inname van die land in die boek Josua kan met die heilstyd wat volgens Trito-Jesaja in die toekoms gaan aanbreek, in verband gebring word. In Josua 1:4 word die gebied wat Israel gaan inneem geïdealiseer as 'n gebied wat baie groter is as wat ooit werklik onder Israel se beheer was. Volgens Trito-Jesaja sal hulle ook in die toekoms baie meer besit (יירשו) as voorheen (Jes 61:7). Die ideaal in Josua is dat die Israëliete die hele gebied in besit sal neem en alle ander volke daaruit sal verdryf. Die werklikheid is dat dit nie gebeur het nie (Jos 13:1). Daarom word die verwagting van die volledige vervulling van JHWH se belofte na die toekoms verplaas (Jos 13:6). Dan sal JHWH aan sy volk dit gee (נתן) wat Hy beloof het (vgl Jes 61:8). In die heilstyd sal buitestaanders soos Ragab en die Gibeoniete wat dan nog in die land oorgebly het, egter ook in JHWH se diens

staan. Dan sal die Naam van JHWH van die ooste tot in die weste geëer word (vgl Jos 1:4 en Jes 59:19).

In teenstelling met die inname van die land deur Josua wat getuig van verwoesting en mure wat afgebreek word, sal die verwagte heilstyd 'n antitese daarvan wees, naamlik 'n tyd van herstel en mure wat opgebou word (Jes 58:12;61:4).

Akan se sonde en straf in Josua 7 sluit aan by Trito-Jesaja se gedagte dat die volk se eie sondes die oorsaak is daarvan dat die heilstyd nog nie aangebreek het nie (Jes 59:2,12). Vir hulle wat JHWH dien sal die Akorlaagte waar Akan gestenig is, egter 'n lêplek vir hulle beeste word (Jes 65:10). Dié wat die afgode dien sal net soos Akan met die dood gestraf word (Jes 65:11,12).

Die feit dat die nuwe Jerusalem in die toekomstige heilstyd die skatte van die nasies sal besit (Jes 60:5-7,11;61:6) word in die boek Josua waarskynlik uitgebeeld deur die gebruik van die banvloek by die inname van Jerigo (Jos 6:17-21). Niks word as buit geneem nie. Dit word beskou as 'n offer aan JHWH en moet in die skatkis van JHWH kom (Jos 6:19,24). Dieselfde gedagte weerklank ook in Josua se woorde aan die oostelike stamme: "Gaan terug na julle woonplekke toe met groot rykdom, met groot troppe vee, met silwer, goud, koper en yster, met baie klere, maar deel die buit wat julle van julle vyande gevat het, met julle stamgenote" (Jos 22:8).

3.2.5 Die dienaars van JHWH

In Trito-Jesaja gaan dit oor die vraag na die dienaars (עבדים) van JHWH. Nie-Israeliete word ook dienaars van JHWH genoem (Jes 56:6). Dit word hier saam met die uitdrukking לשרתו gebruik. Laasgenoemde uitdrukking het in die priesterlike oorlewering 'n tegniese term vir kultiese bediening geword. Beuken (1989:30) meen dat dit hier vanweë die eskatologiese strekking van die gedeelte 'n meer algemeen-sakrale betekenis

het van beskikbaarheid vir en verbondenheid aan JHWH.

JHWH word gevra om terug te keer (שוב) “ter wille van u dienaars, die stamme van u erfdeel” (נחלתך שבטי vgl Jes 63:17). Hierdie versoek word tot JHWH gerig in die konteks van ’n versugting na die ou dae, die tyd van Moses toe JHWH wonders vir sy volk gedoen het (Jes 63:11-14), in besonder die wonder van die deurtog deur die see (Jes 63:11-13a), die woestyntog (Jes 63:13b) en die intog (Jes 63:14a). Die verlede word geïdealiseer naamlik dat “... dit relaas van de uittocht een buitengewoon creatieve hervertelling is van het oude gebeuren, naar we mogen aannemen in dienst van de hoop op en het gebed om een nieuwe doortocht” (Beuken 1989a:18). Dit was ’n tyd toe JHWH vir hulle rus gegee het (תניחנר), dit wil sê die vryheid om hulle, ongestoord deur vyande, in die land te kon vestig (Beuken 1989a:18). Trito-Jesaja spreek die versugting uit dat JHWH weer die wonders van die verlede vir sy volk sal doen.

Die antwoord op hierdie versugting word in hoofstuk 65, wat die hoogtepunt in Trito-Jesaja se uitbeelding van die dienaars van JHWH vorm, uiteengesit. Ter wille van sy dienaars sal JHWH nie die hele volk verdelg nie (השחית vgl Jes 65:8). Die wat Hy uitverkies (בחירי), sy dienaars, sal die bergland (הרים) in besit neem (וירשוה) en daar woon (ישכנו vgl Jes 65:9). Vir die wat vra na die wil van JHWH sal die Saronvlakte en die Akorlaagte weiplek vir hulle vee wees (Jes 65:10). In teenstelling met die dienaars van JHWH sal die wat JHWH verlaat het (עזב), die afgode gedien het en gekies (בחר) het om te doen wat JHWH nie aanstaan nie, met die dood gestraf word (Jes 65:11,12).

Die rol van Moses in die boek Josua stem ooreen met die idealisering in Trito-Jesaja van die tyd van Moses, die uittoeg en die woestyntyd (Jes 63:11-14). In die boek Josua is Moses die rolmodel vir Josua. Daar word telkens in die boek Josua daarna verwys dat JHWH by Josua was, net soos Hy by Moses was (כאשר משה) en dat Josua sy opdragte stiptelik volgens Moses se bepalings uitvoer. Josua se optrede word dikwels as in lyn met

dié van Moses beskryf.

In Trito-Jesaja is daar die versugting dat JHWH weer soos in die verlede wonders vir sy volk sal verrig (Jes 63:17b-64:4). In die boek Josua is daar 'n groot aantal wonderwerke wat plaasvind. Daar is byvoorbeeld

- die water van die Jordaan wat opdam sodat die volk kan deurtrek (Jos 3:15,16)
- die mure van Jerigo wat inmekaar val (Jos 6:20)
- die oorwinning oor Ai (Jos 8:18,26)
- die haelstene (Jos 10:11)
- die son en maan wat stilstaan (Jos 10:12-14)

Laasgenoemde verkry besondere betekenis teen die agtergrond van Jesaja 60:19-20. JHWH sal die son en maan wees vir Trito-Jesaja se geïdealiseerde Jerusalem en dit sal nie ondergaan of dof word nie. JHWH laat ook op Josua se versoek die son en maan stil staan sodat dit nie haastig is om onder te gaan nie (Jos 10:12-14).

Die dienaars van JHWH sal genoeg hê om te eet en te drink, terwyl die res honger en dors sal bly (Jes 65:13). JHWH se dienaars sal jubel en bly wees terwyl ander hartseer en teleurstelling sal beleef (Jes 65 :14,25b). Die teenstellings tussen eet en honger ly, drink en dors ly, jubel en huil kom waarskynlik uit die vloek- en seëngenre van Deuteronomium (Beuken 1989b:76).

JHWH gee aan sy dienaars 'n nuwe naam (Jes 65:15). Die uitdrukking kan verstaan word in teenstelling met dit wat van die afvalliges gesê word. Hulle naam sal gebruik word om mee te vervloek en JHWH sal hulle ombring (והמיתתך), terwyl die naam van JHWH se dienaars gebruik sal word om 'n seën uit te spreek en 'n eed af te lê (והנשבע). Die afvalliges se naam word verbind aan 'n vloek en die dood, terwyl die dienaars van JHWH se naam verband hou met 'n seën en die lewe. Die mag van JHWH sal aan sy dienaars geopenbaar word (Jes 66:14).

Trito-Jesaja konkretiseer die heilsperspektief van Deutero-Jesaja naamlik dat die verlossing van die volkere en die welslae van die עֵבֶר יְהוָה lei tot die toetrede van vreemdelinge tot die verbond en die kultiese gemeenskap van Israel (Beuken 1989a:31)

Hulle wat deur JHWH uitgekies word om aan hom te behoort, sal volgens Trito-Jesaja in die toekomstige heilsbedeling bekendstaan onder die benaming עֵבֶרֵי יְהוָה. Moses kom in die boek Josua as die עֵבֶר יְהוָה by uitstek, na vore. Die geïdealiseerde beeld van die tyd van Moses in Trito-Jesaja (Jes 63:11-14) hou, net soos in Josua, veral verband met die wonders van JHWH tydens die deurtog deur die see (Jos 3:7;4:14). Josua word aanvanklik מִשְׁרַת מֹשֶׁה genoem (iemand wat priesterlike funksies verrig). In Jesaja 56:6 word die uitdrukking gebruik vir vreemdelinge en in Jesaja 61:6 vir die verstote deel van JHWH se volk. Gaandeweg word dit egter duidelik dat Josua ook 'n dienaar van JHWH is (Jos 24:29), net soos Moses.

Volgens Trito-Jesaja sal die dienaars van JHWH die bergland in besit neem en daar woon (Jes 65:9). Dit kom ooreen met Josua se oorwinning oor die Amoritiese konings van die bergland (Jos 10:6) wat die Gibeoniete wou aanval. In die opsomming van die gebiede wat deur Josua verower is (Jos 11:16), word die Bergland en die Israelberge spesifiek genoem.

In Josua 24:1-28 stel Josua die volk voor 'n keuse (בְּחִירָה) om JHWH te dien of die afgode. Hy stel self die voorbeeld deur eerste te kies om JHWH te dien. Die volk beklemtoon dit dat hulle ook kies om JHWH te dien deur dit drie keer te herhaal (Jos 24:18,21,24). In Jesaja 65:11-12 word daar gesê dat die wat teen JHWH en vir die afgode kies (בְּחִירָתָם) met die dood gestraf sal word, terwyl sy dienaars voorspoed en blydskap sal beleef. Die hele boek Josua getuig van die nuwe toekoms (naam) wat JHWH gee aan die wat Hom dien (Jes 65:14) en hoe die mag van JHWH geopenbaar word aan sy dienaars (Jes 66:14).

3.3 Voorlopige gevolgtrekking

Uit die voorafgaande ondersoek is dit duidelik dat daar talle ooreenkomste tussen die boek Josua en Trito-Jesaja bestaan. Dit sluit ooreenkomste in op

- semantiese vlak
- ideologiese vlak
- teologiese vlak

Aangesien daar redelike sekerheid bestaan dat Trito-Jesaja teen 'n post-eksiliese agtergrond verstaan moet word, kan daar op grond van die ooreenkomste tussen Trito-Jesaja en die boek Josua die gevolgtrekking gemaak word dat die boek Josua ook tuis hoort in die tyd na die ballingskap.

HOOFSTUK 4

DIE TYD NA DIE BALLINGSKAP AS HISTORIESE AGTERGROND VAN DIE BOEK JOSUA

4.1. Botsende belangegroep in Juda in die tyd na die ballingskap

Die bedoeling in hierdie hoofstuk is om vas te stel of die boek Josua sou inpas in die historiese omstandighede van die tyd na die ballingskap. Ten opsigte van die historiese omstandighede na die ballingskap sê Le Roux (1987:153):

Wanneer die skrywer van Trito-Jesaja terugkeer uit die ballingskap (538 - 522 vC), bestaan daar in Jerusalem twee denkrigtings ten opsigte van die tempel. Die meerderheid van die bevolking onder leiding van die Sadokitiese priesters en aangespoor deur profete soos Haggai en Sagaria, het in die nuwe tempel die realisering van JHWH se beloftes deur die eksiliese profete gesien. Aan die ander kant was daar dié soos Trito-Jesaja wat ontnugter was met die situasie na die ballingskap en hulle teen die heersende teologie verset het.

Bogenoemde twee denkrigtings in die post-eksiliese tyd waarna Le Roux verwys, is al

deur verskeie navorsers vanuit verskillende perspektiewe aangetoon, byvoorbeeld vanuit

- 'n godsdienstige perspektief (Becking 1999)
- 'n ideologiese perspektief (Laato:1992)
- 'n konseptuele perspektief (Hanson:1989), en
- 'n politieke perspektief (Smith:1987)

4.1.1 Die godsdienstige perspektief

Becking (1999:4) toon die verskillende reaksies op die fundamentele veranderings tydens en na die ballingskap aan. Volgens hom reflekteer die tekste van die Ou Testament vier verskillende reaksies, naamlik :

- Daar word afstand gedoen van die tradisionele godsdiens en in die plek daarvan word die beskouings van die Babiloniërs aanvaar.
- Elemente van die inheemse Kanaänitiese godsdiens word in die Jahwistiese godsdiens opgeneem.
- Daar word gekonsentreer op die ortodokse, eksklusiewe en monoteïstiese vorm van Jahwisme.
- Pogings word aangewend om Jahwisme te hervormuleer in die nuwe godsdienstige, politieke en sosiale omgewing.

4.1.2 Die ideologiese perspektief

Laato (1992:7-17) dui die gepolariseerde aard van die Joodse gemeenskap in die tyd na die ballingskap aan deur 'n onderskeid te maak tussen :

- Eskatologiese en teokratiese ideologieë

Die verskil tussen hierdie twee ideologieë kom daarop neer dat die priesterlike aristokrasie die terugkeer uit die ballingskap gesien het as die vervulling van die profetiese verwagtinge en dat hulle die teologiese konsep van JHWH se teokrasie as ideaal vir die post-eksiliese Juda, daargestel het. Daarteenoor was daar eskatologiese groepe wat van mening was dat JHWH nog in die toekoms sal ingryp in die geskiedenis om die profetiese verwagtinge te laat realiseer.

- Die JHWH- alleen en sinkretistiese ideologieë

Laato verwys hier na die werk van Smith (1987). Die JHWH-alleen groep het meestal bestaan uit die teruggekeerde ballinge en het hulle godsdiens as 'n suiwer diens aan JHWH beskou en vanuit hulle oogpunt was die godsdiens van die plaaslike bevolking wat nie in ballingskap was nie, vermeng met die godsdiens van die omliggende nasies.

- Messiaanse en hiërokratiese ideologieë

Die belangrikste verskil hier is dat die messiaanse ideologie verbind word met die herinstelling van die Dawidiese koningskap, terwyl die hiërokratiese ideologie 'n suiwer teokrasie wat die Dawidiese dinastie uitsluit, voorgestaan het.

4.1.3 Konseptuele onderskeidings

Hanson (1989:29) maak weer 'n konseptuele onderskeid tussen visioen en realiteit en sê dat die historiese en sosiologiese matriks vir die apokaliptiek gevind kan word in die binnegevegte tussen die visioenêre en hiërokratiese groepe van die post-eksiliese godsdienstige gemeenskap. Dit sou verkeerd wees om net een bepaalde party of groep aan elk van hierdie konsepte te koppel, aangesien dit met verloop van tyd verander het.

- Die visioenêre konsep

Volgens Hanson (1989:21) het die visioenêre element aanleiding gegee tot 'n apokaliptiese eskatologie gebaseer op die profetiese belofte van JHWH se herstel van die getroues. Terselfdertyd het hierdie groep die moontlikheid oopgehou dat die belofte in

die huidige bedeling vervul kan word en wel deur die val van hulle vyande wat op daardie stadium die politiek en kultus beheer het.

- Die hiërokratiese konsep

Aan die ander kant was daar die hiërokratiese konsep wat die realiteit en praktyk verteenwoordig aangesien hulle die mag oor die politieke en godsdienstige strukture gehad het. Die hiërokratiese groep het weer die visioenêre groep as vyande beskou aangesien laasgenoemde 'n bedreiging vir hulle leierskap ingehou het.

In die vroeë post-eksiliese tyd is die Sadokitiese priesters (dws die hiërokratiese groep) en die oorblywende deel van die Dawidiese dinastie deur die Persiese regering ondersteun wat aan hulle 'n monopolie in die tweede tempel gegee het. Dit het beteken dat die Levitiese priesters van die kultus uitgesluit is en dit het daartoe gelei dat daar onder laasgenoemde 'n eskatologiese groep (die visioenêre groep) begin ontwikkel het wat die Levitiese reg om kultiese handeling te verrig, beklemtoon het. Met die verloop van tyd het die konflik tussen die twee groepe so groot geword dat die visioenêre groep die hiërokratiese groep se tempel veroordeel het. Vir hierdie doel het die visioenêre groep weer die ou motief van die *Divine Warrior* laat herleef. Hiervolgens sou JHWH self verskyn (teofanie) om die bese aristokrasie te veroordeel en om geregtigheid te bring aan die verdruktes.

4.1.4 Die politieke perpektief

Laato en Hanson se werk kom ooreen met dié van Smith (1987). Smith (1987:81) wys daarop dat daar ná die ballingskap drie partye of belangegroepe in Jerusalem was naamlik:

- Die assimilasioniste

Dit was die plaaslike party wat bestaan het uit afstammelinge van die mense wat agtergebly het in die land en nie in ballingskap was nie. Hulle het behoort tot die

sinkretistiese kultus van JHWH en het noue bande met die omliggende volke gehad. Na hulle word verwys as die עַם הָאֲרֶץ en hulle was vyandig gesind teenoor die terugkerende ballinge of die בני הגולה wat die land vóór die ballingskap beheer het.

- Die seperatiste

Die seperatiste het die grootste deel van die terugkerende ballinge uitgemaak en het waarskynlik behoort tot wat Smith noem die JHWH-alleen party. Die motief agter hulle terugkeer uit die ballingskap was waarskynlik om gehoor te gee aan die verpligting van Deuteronomium om net in Jerusalem offers te bring. 'n Klein deel van die plaaslike bevolking het moontlik ook aan hierdie groep behoort.

- Die priesters

Die tweede groep onder die terugkerende ballinge (בני הגולה) was die priesters van die tempel in Jerusalem. Hulle het 'n ekonomiese belang in die herbou van die tempel gehad. Sommige van hulle het tot die JHWH-alleen groep behoort maar ander het op grond van huwelike met vreemdelinge, beslis nie tot die JHWH-alleen groep behoort nie.

Waarskynlik was die priesters nie 'n derde afsonderlike groep nie maar het hulle as tussengangers opgetree tussen die ander twee groepe. Die priesters was in die posisie om enige een van die twee groepe te steun, afhangende wat vir hulle op 'n bepaalde stadium die beste voordeel ingehou het.

4.1.5 Samevatting

Uit bogenoemde gegewens is dit duidelik dat daar in die tyd na die ballingskap 'n verskeidenheid van botsende belangegroepes en ideologieë was. Dit is ook duidelik dat Smith, Hanson, Laato en Becking se onderskeid tussen die verskillende belangegroepes, konsepte, ideologieë en reaksies met mekaar in verband gebring kan word. Opsommenderwys en vir die doel van hierdie studie kan daar in die tyd na die ballingskap

‘n onderskeid tussen twee hoofgroepe of benaderings gemaak word, naamlik :

- die eksklusiewe denkrigting
- die inklusiewe denkrigting

4.1.5.1 Die eksklusiewe denkrigting

Die terugkerende ballinge as oorspronklike eienaars van die land het aanspraak gemaak op hulle reg om die land te besit. Hulle het die steun van die Persiese owerheid geniet en het derhalwe oor die politieke mag beskik. Hulle het met die steun van die Sadokitiese priesters, vir wie dit ekonomiese voordeel ingehou het, hulle beywer vir die herbou van die tempel en die herstel van die Dawidiese koningskap. Uiteindelik het hulle ook die tempeldiens en die kultus in Jerusalem beheer en hulle die eksklusiewe reg om JHWH te dien, toegeëien.

4.1.5.2 Die inklusiewe denkrigting

Dié deel van die bevolking wat nie in ballingskap weggevoer is nie, het mettertyd noue bande van samewerking met die omliggende volke gesmee. Hulle diens aan JHWH is egter deur die eksklusiewe groep as ‘n sinkretistiese kultus beskou. Die inklusiewe denkrigting het van ‘n suiwer teokratiese standpunt uitgegaan. Daarvolgens sou JHWH self ingryp om hulle vyande te verslaan. Die Levitiese priesters wat baie van hulle voorregte verloor het met die sentralisering van die kultus in Jerusalem en wat hoofsaaklik van die heiligdomme uit die noorde afkomstig was, het meestal tot die inklusiewe groep behoort. Vandaar die inklusiewe groep se kritiek op die eksklusiewe groep se eis dat die tempel in Jerusalem die enigste plek van aanbidding moet wees.

4.2 Tekens van botsende belangegroepe in die boek Josua

Hawk (1991) het die onderliggende spanning in die plot van die vertelling in die boek

Josua aangetoon. Hy onderskei die volgende botsings in die plot van die verhaal:

- Conquest and Compromise
- Obedience and Disobedience
- Integrity and Fragmentation
- Endings and Ambiguity

Volgens Hawk (1991:51,2) is hierdie spanning in die eerste plek duidelik uit die herhaalde beklemtoning dat die Israëliete ten volle suksesvol was met die inname van die land, terwyl daar ook telkens sprake is van mense met wie daar ooreenkomste aangegaan word asook nasies en gebiede wat nie verower is nie. Dit hou ook verband met die spanning in die verhaal tussen Israel wat gehoorsaam is aan JHWH, maar wat herhaaldelik ook ongehoorsaam is aan JHWH deur byvoorbeeld die ooreenkomste wat met ander nasies gesluit word (Hawk 1991:92). Derdens is daar ook spanning te bespeur in die plot ten opsigte van die afsluiting van die verhaal: Aan die een kant kry die leser die indruk dat al JHWH se beloftes vervul is, dat daar 'n tydperk van rus aangebreek het en dat die land behoorlik verdeel is en gadministreer is. Aan die ander kant is daar voortdurend ook tekens in die verhaal dat hierdie proses nog nie afgehandel is nie en dat daar nog onsekerheid bestaan oor die grense sowel as die organisasie van die samelewing in die land (Hawk 1991:100). Ten slotte toon Hawk (1991:139) aan dat die verhaal se slot wat handel oor Josua se dood en begrafnis wel 'n poging van die verteller is om te kenne te gee dat die verhaal 'n samehangende eenheid is, maar dat hierdie poging nie oortuigend is nie. Daarvoor is daar te veel voorbeelde van Israel se ongehoorsaamheid en van verdeeldheid in die verhaal. Uiteindelik word dit dus aan die leser self oorgelaat om te besluit of die spanning in die verhaal wel opgelos is. Polzin (1980:84) toon ook die onderliggende spanning in die Josua-vertelling aan deur 'n onderskeid te maak tussen "authoritarian dogmatism" en "critical traditionalism".

In hoofstuk twee van hierdie studie is daar reeds aangetoon hoedat in die boek Josua die ideaal telkens gekontraseer word met die werklikheid. Dit kom na vore ten opsigte van aspekte soos leierskap, die volk, die land, die onderhouding van die wet, en die verhouding met die nasies. Daar is telkens gewys op die verskil tussen die ideaal en die

werklikheid. Die ideaal van 'n leier soos Moses, realiseer uiteindelik eers in die slot van die verhaal wanneer Josua ook net soos Moses עֲבַר יְהוָה genoem word. Die res van die ideale realiseer egter net gedeeltelik, soos wat in hoofstuk twee aangetoon is. Hierdie spanning tussen die ideaal en die realisering daarvan in die Josua-verhaal, pas baie goed in by die bogenoemde ontleding van die verskillende belangegroepes in die na-ballingskap tyd. Die eksklusiewe denkrigting se standpunt word in die verhaal verteenwoordig deur die idealistiese voorstelling ten opsigte van leierskap, die land, die volk, die onderhouding van die wet en die verhouding met ander nasies soos dit vervat is in Josua 1:1-9. Die manier waarop die realisering van hierdie ideale in die res van die verhaal uitgebeeld word, verteenwoordig die standpunt van die inklusiewe denkrigting. Die ideale van die eksklusiewe denkrigting word as onbereikbaar en onrealisties voorgestel, terwyl die standpunt van die inklusiewe denkrigting deur die Josua-vertelling gelegitimeer word.

Die konflik tussen hierdie verskillende denkrigtings blyk in die boek Josua hoofsaaklik uit die onderskeid wat daar gemaak word tussen die stamme wat hulle grondgebied aan die oostekant van die Jordaanrivier van Moses ontvang het en die stamme wat onder leiding van Josua hulle grondgebied aan die westekant van die Jordaanrivier in besit neem. Soos reeds aangetoon funksioneer die Jordaanrivier op die ideologiese vlak van die verhaal as 'n simboliese grens tussen hierdie verskillende denkrigtings agter die teks. Die verdeling tussen die twee groepe in die verhaal blyk reeds in Josua se eerste woorde aan die oostelike stamme (Jos 1:10-18) en kom tot 'n hoogtepunt in Josua 22:1-34 met die terugkeer van die stamme na hulle grondgebied en die bou van die gedenkaltaar.

4.3 Ooreenkomste tussen vertellings uit die na-eksiliese tyd en die vertellings in die boek Josua

Daar kan met Beuken (1989:9) saamgestem word dat die ontstaanstyd van Tritto-Jesaja nie nader as tussen 539 en 302 vC bepaal kan word nie. Die hele tydperk na die ballingskap geld dus as historiese agtergrond tot die verstaan van Tritto-Jesaja en nie net

een gebeurtenis in daardie tyd nie. Dieselfde geld ook vir die boek Josua se historiese agtergrond. Daar moet nie net na een bepaalde datum gesoek word nie, maar die hele post-eksiliese tyd vanaf die Persiese tyd tot en met die Hellenistiese tyd, moet as die historiese agtergrond gesien word. Die tyd na die ballingskap as historiese agtergrond van die boek Josua moet in algemene en breë terme verstaan word.

4.3.1 Vertellings oor Serubbabel en Jesua

Volgens Smith (1987:82) het daar tydens die herbou van die tempel 'n samewerkingsooreenkoms tussen die eksklusiewe groep en die priesters tot stand gekom. Die plaaslike bevolking is aanvanklik uitgesluit van die herbou van die tempel. Serubbabel, wat deur die Perse aangestel is as goewerneur, was waarskynlik die leier van die eksklusiewe groep. Van hom is daar sekere messiaanse verwagtinge gekoester. Laato (1992:258) toon aan dat die messiaanse verwagtinge van die profete Haggai en Sagaria 1-8, met Serubbabel uit die nageslag van Dawid, verbind kan word. Serubbabel word ook עֲבֵד יְהוָה genoem (Haggai 2:23). Volgens die ooreenkoms tussen die priesters en die eksklusiewe groep, sou Serubbabel deur die priesters erken word as die politieke leier en verantwoordelikheid aanvaar vir die herbou van die tempel, terwyl die priesters onder leiding van die hoëpriester Jesua deur die eksklusiewe groep as wettig erken sou word. Tekens van so 'n ooreenkoms kan afgelees word uit Sagaria 6:1-9. Die voorwaarde vir die samewerkingsooreenkoms tussen die priesters en die eksklusiewe groep was dat die priesters die wet, soos dit deur die eksklusiewe groep geïnterpreteer is (dws die Deuteronomistiese wet), nougeset sou toepas. In ruil daarvoor sou die priesters 'n tweede plek in die regering beklee, die vyandige kritiek ten opsigte van die reinheid van die priesters sou gestaak word en die priesters se bouwerk aan die tempel sou finansiële ondersteuning kry. Daarby het die moontlikheid bestaan dat nog meer van die eksklusiewe groep wat nog nie uit ballingskap teruggekeer het nie, aangemoedig sou word om wel terug te keer en met die bouwerk te help.

Die verhaal in die boek Josua kan met sommige van die gerekonstrueerde gebeure in verband gebring word. Die figuur van Josua in die verhaal beeld die ideale עֶבֶר יְהוָה uit. Ottosson (1991) wys op die messiaanse verwagtinge wat deur die figuur van Josua verteenwoordig word (alhoewel hy die boek Josua beskou as 'n Deuteronomistiese propagandadokument vir die hervormings van koning Josia). Josua is volgens Ottosson (1991:263) die prototipe van die ideale Dawidiese koning en leier van Israel. In plaas daarvan om soos Serubbabel buitestaanders uit te sluit van die diens van JHWH en die herbou van die tempel, is die ideale עֶבֶר יְהוָה egter iemand wat besorg is oor buitestaanders en aan hulle die geleentheid bied om JHWH te dien en om selfs in die tempel diens te doen. Hiervan getuig Josua se optrede teenoor Ragab (Jos 6:25) en die Gibeoniete (Jos 9: 15).

In teenstelling met die veronderstelde samewerkingsooreenkoms tussen die eksklusiewe groep en die *Sadokitiese* priesters, word Josua in die verhaal voorgestel as 'n leier wat nou met die *Levitiese* priesters saamwerk. Dit kom in die verhaal na vore deur die samewerking tussen Josua en die priesters tydens die belangrike moment van die deurtog deur die Jordaan (Jos 3:1-4:18). Daar word na die priesters spesifiek as die Levitiese priesters verwys (Jos 3:3). Wanneer die Jordaan as ideologiese grens oorgesteek word, val die kollig op die priesters wat die ark dra (Jos 3:2,6) en deur wie se toedoen die water van die Jordaan afgesny word (Jos 3:13,15,18). Die priesters lei die intog in die land in (Jos 4:11). Josua, wat in hierdie hele proses op die agtergrond verkeer, is egter volledig in beheer van sake. Hy is die een wat die bevel gee en die volk sowel as die priesters reageer daarop (Jos 3:1- 4:18). Dieselfde geld ook vir die inname van Jerigo (Jos 6:1-21). Ook hier is daar duidelike tekens van samewerking tussen Josua en die Levitiese priesters. Josua gee aan die priesters hulle opdragte (Jos 6:6,11,12). Die priesters neem deel aan die optog om Jerigo (Jos 8,9,13). Die priesters is verantwoordelik vir die dra van die verbondsark (Jos 6:6,12) en om die ramshorings as aanvalsteken te blaas (Jos 6:4,16).

Josua werk ook nou saam met die priester Eleasar ten opsigte van die verdeling van die land onder die verskillende stamme aan die westekant van die Jordaanrivier (Jos 14:1). Dit is opmerklik dat Eleasar se naam vóór die van Josua genoem word. In twee gevalle word daar melding gemaak van groepe wat oor die hoof gesien is in die verdeling van die land en wat dan na Eleasar en Josua toe kom om aanspraak op grondgebied te maak. Dit is die dogters van Selofgad (Jos 17:3-6) en die Leviëte (Jos 21:1-42). In beide gevalle word daar aanspraak gemaak op 'n bevel van JHWH aan Moses en elke keer word hulle versoek toegestaan. Die verteller beklemtoon daarmee Josua en die priesters se besorgdheid oor diegene wat nie oor hulle eie grondgebied beskik nie.

Die krisis van die gedenkaltaar wat die eenheid tussen die oostelike en die westelike stamme bedreig (Jos 22:9-34), word ook deur 'n priester, naamlik Pinehas die seun van Eleasar, hanteer. Josua is opvallend afwesig. Die verteller stel hiermee ook die priesters, soos in die geval van die verdeling van die land onder die stamme, in 'n versoenende en akkommoderende rol voor.

Die onderhouding van die wet, wat deur die eksklusiewe groep beklemtoon is en waarvan die boek Deuteronomium die kern uitgemaak het, word in die boek Josua vanuit 'n ander perspektief beoordeel. Stiptelike gehoorsaamheid aan die wet is wel belangrik, maar dit mag nie in die pad van buitestaanders staan om tot die diens van JHWH toe te tree nie. Dat die stiptelike onderhouding van die wet wel vir die verteller van die Josua-verhaal belangrik is, blyk onder andere uit die volgende:

- Dit is 'n belangrike vereiste wanneer Josua deur JHWH as nuwe leier in die plek van Moses aangestel word (Jos 1:7-9).
- Wanneer Josua die altaar op Ebalberg bou word dit presies volgens die voorskrifte van die wet van Moses gedoen (Jos 8:31).
- Josua lees die wet aan die volk voor op Ebalberg presies volgens die voorskrifte van Moses en dit word beklemtoon dat daar nie een woord was van alles wat Moses beveel het wat Josua nie aan die hele gemeente van Israel voorgelees het nie (Jos 8:33-35).

- In die latere hoofstukke van die boek is dit Josua self wat eers die stamme aan die oostekant van die Jordaan (Jos 22:5) en daarna die hele Israel (Jos 23:6) oproep om die wet nougeset na te kom. Laasgenoemde toespraak van Josua sluit aan by JHWH se opdragte in Josua 1:1-9. Sodoende word die belangrikheid van die onderhouding van die wet verder beklemtoon.

Dat die onderhouding van die wet egter nie 'n manier mag wees om mense van die diens van JHWH uit te sluit nie, kom in die Josua-verhaal na vore in Josua se optrede teenoor buitestaanders:

- Daar is reeds in 'n vorige hoofstuk daarop gewys dat die spaar van Ragab en haar familie (buitestaanders) se lewens en die voorwerpe wat vir die skatkis van JHWH bestem is, op 'n besondere wyse met die dien van JHWH in verband gebring word. Ragab se woorde en optrede getuig daarvan dat sy as deel van die volk van JHWH beskou kan word ten spyte van die feit dat sy uit 'n heidennasie afkomstig is.
- Daar is ook reeds gewys op Josua se optrede teenoor die Gibeoniete. Hy behandel hulle goed en sluit 'n verdrag met hulle dat hulle lewens gespaar sal word (Jos 8:15). Wanneer dit aan die lig kom dat hulle tussen die Israëliete woon (Jos 8:22), is dit Josua wat hulle teen die volk beskerm en hulle aanstel as houtkappers en waterdraers vir die altaar van JHWH (Jos 8:27). Op hierdie wyse word daar met mense uit die heidennasies met wie daar volgens die wet geen ooreenkoms aangegaan mag word nie (Deut 7:2), 'n verdrag gesluit en word hulle selfs ingesluit in die diens by die altaar van JHWH.

Die alliansie tussen die priesters in Jerusalem onder leiding van Jesua en die eksklusiewe groep onder leiding van Serubbabel is volgens Smith met groot veragting begroet deur die inwoners op die platteland waar die inklusiewe groep die oorheersende was (1987:86,87). Dit het veral uitgesproke in 'n misnoeë met Jerusalem wat deur hierdie twee partye beheer is. Daarom beweer Smith (1987:85,86) dat die aanvanklike weerstand teen die herbou van die tempel nie gekom het van die Samaritane nie, maar van die plaaslike

Judese bevolking wat met die terugkerende balling gekompeteer het om die beheer van die land.

Indien dit aanvaar word dat die beskrywing van die inname van die land in die boek Josua teen die agtergrond van die tyd ná die ballingskap verstaan moet word, sluit dit goed aan by die die profeet Haggai se oproep in dié tyd dat al die mense van die land aan die herbou van die tempel moet deelneem. Klaarblyklik was die plaaslike bevolking van die land uitgesluit uit die bouwerk aan die tempel (Esr 4:1,2). Josua tree egter as leier van die hele volk (כל העם) en die hele Israel (כל בני ישראל) op (Jos 1:2 ; 3:1,7; 4:14; 8:33,35 ; 10:15,43 ; 18:1 ; 23:2 ; 24:1). Daarmee word die eenheid van die volk onder Josua se leierskap beklemtoon. Deur sy neutraliteit verteenwoordig Josua die perspektief van die volk as 'n eenheid wat hulle beywer vir die inname van die land. Onderliggend aan die vertelling dat die hele volk Josua se leierskap aanvaar, saam deurtrek deur die Jordaanrivier, saam oorlog maak en almal 'n deel van die land ontvang, is die gedagte dat die hele volk moet deel hê aan die kultus en dat sommiges nie daarvan uitgesluit moet word nie. Dit word bevestig deur die ooreenkoms tussen die oproep aan Serrubabel, Jesua en al die mense van die land (כל-עם הארץ) om sterk te wees (חזק) tydens die herbou van die tempel (Hag 2:4), en die oproep aan Josua en die hele volk (כל העם) om sterk te wees (חזק) tydens die inname van die land (Jos 1:6).

Die weerstand teen Jerusalem en die tempel kom in die boek Josua na vore in die totale afwesigheid van Jerusalem as kultiese sentrum. Josua tree by verskillende kultiese sentra soos byvoorbeeld Gilgal (Jos 3:19), Ebal (Jos 8:30), Silo (Jos 18;10) en Sigem (Jos 24:1) op. Josua word egter nooit deur enige kultiese handeling met Jerusalem verbind nie. Die afwesigheid van Jerusalem word juis geaksentueer deur die prominensie van die ander heiligdomme in die boek Josua. Dit sluit aan by die uitdrukking כל מקום in Josua 1:3. Aangesien מקום ook die betekenis van “plek van aanbidding” kan hê, funksioneer dit waarskynlik in die boek Josua op die ideologiese vlak as teenvoeter vir

die eksklusiewe groep se aandrang dat Jerusalem die enigste plek van aanbidding moet wees. Daarmee word dan juis gesê dat JHWH op enige plek aanbid kan word.

Soos reeds aangetoon, word Jerusalem wel toevallig genoem in 'n lys van konings aan die westekant van die Jordaan wat deur Josua en die Israeliete verslaan is (Jos 12:10). Dit is egter opvallend dat dit juis die koning van Jerusalem is (Jos 10:3) wat die alliansie van die vyf Amoritiese konings teen Gibeon organiseer. Dit gee weer aanleiding tot Josua se vernietigende veldslag op een dag teen hierdie konings. Hierdie vernietigende nederlaag van die koning van Jerusalem en sy bondgenote funksioneer waarskynlik in die boek Josua as 'n aanduiding van die minagting wat die inklusiewe groep in die tyd na die ballingskap jeens Jerusalem gekoester het. Jerusalem word so gering geag dat die verwoesting daarvan, soos in die geval van Jarmut en in teenstelling met Lakis, Hebron en Eglon, nie eens beskryf word nie (Jos 10:28-39). Dat die weerstand teen Jerusalem juis van die kant van die inklusiewe groep gekom het, word versterk deur die motief dat Josua opgetree het in belang van die Gibeoniete met wie hy 'n ooreenkoms aangegaan het. Josua geniet die guns van JHWH en sy optrede word gelegitimeer deur die twee wonderwerke van JHWH (Jos 10:11-13).

Volgens Smith (1987:8) was die verset van die plaaslike bevolking teen Serubbabel en die priesters se onverbiddelike houding jeens hulle betrokkenheid by die bouwerk aan die tempel waarskynlik die rede daarvoor dat Serubbabel skielik van die toneel af verdwyn het, en die tempel toe sonder hom voltooi en ingewy is (Esra 6:13-18). Dit is egter opmerklik dat die Paasfees gevier word net na die inwyding van die tempel (Esra 6 : 19-22). In die boek Josua word die Paasfees net na die intog in die land gevier (Jos 5:10-12). Daarmee word die intog van die land in die boek Josua met die kultus verbind. Die intog in die land as 'n kultiese prosessie waarvolgens die hele land as 'n heiligdom van JHWH in besit geneem word, kan beskou word as 'n legitimering van die inklusiewe denkrigting se standpunt teenoor die eksklusiewe denkrigting se aanspraak dat JHWH slegs op een plek, naamlik Jerusalem aanbid kan word.

4.3.2 Vertellings oor Esra

Volgens Esra 7:1 kom Esra op die toneel nadat die tempel herbou en ingewy is. Hy kom uit 'n priesterlike familie en sy voorgeslag word via Eleasar teruggevoer tot by die hoëpriester Aäron (Es 7:5). Hy was een van die teruggekeerde ballinge en het tot die eksklusiewe groep behoort (Smith 1987:92). Hy word genoem: "... 'n geleerde man, kundig in die wet van Moses wat deur die Here die God van Israel gegee is" (Esra 7:6). Die volgende raakpunte tussen die vertellings oor Esra en Josua kan aangetoon word:

- Volgens koning Artasasta se volmag (Esra 7:12-26) kry Esra die opdrag om die silwer en goud van die koning en sy adviseurs as 'n vrywillige gawe aan die God van Israel wat in Jerusalem woon, weg te bring (Esra 7:15). Hy kan ook vrywillige gawes van die volk en die priesters oor die hele provinsie van Babel bymekaarmaak en dit saamneem vir die tempel in Jerusalem (Esra 7:16). Artasasta se motief agter sy vrygewigheid is om te verhoed dat die toorn van die God van die hemel oor hom en sy seuns kom (Esra 7:23). Esra sien toe dat hierdie gewyde gawes van silwer en goud noukeurig geveeg word en dat alles aan die priesters in Jerusalem oorhandig word (Esra 8:25-34).

Met die inname van Jerigo in Josua 6:1-27, word daar ook melding gemaak van silwer en goud wat aan JHWH gewy word (Jos 6:19). Josua vermaan die Israëliete om hulle daarvan te weerhou om van dit wat aan JHWH behoort, vir hulleself te neem sodat die kamp van die Israëliete nie self vernietig word nie (Jos 6:18). Josua gee opdrag dat die silwer en goud wat in Jerigo buitgemaak word, in die skatkis van JHWH moet kom (Jos 6:19). Volgens Josua 6:24 word sy opdrag uitgevoer en die silwer en die goud in die skatkis van die huis van JHWH gesit. Die daaropvolgende nederlaag teen Ai word egter aan Akan se ongehoorsaamheid toegeskryf wat van die die goud en silwer in sy tent versteek het (Jos 7:20-24). Daar is reeds in 'n vorige hoofstuk aangetoon hoe die stam van Juda hiermee deur die verteller in 'n negatiewe lig gestel word.

Indien die Josua-vertelling teen die agtergrond van die gebeure in post-eksiliese Juda gelees word, is dit moontlik om die onderliggende konflik tussen die verskillende groepe daarin aan te toon. Die inklusiewe groep, bestaande uit die plaaslike bevolking, het waarskynlik die eksklusiewe groep, bestaande uit die teruggekeerde ballinge en die tempelpriesters in Jerusalem, daarvan beskuldig dat hulle hulleself verryk uit die offergawes wat vir JHWH bedoel is en dat hulle daarvoor, volgens hulle eie wet (Esra 7:26) die doodstraf verdien. Vandaar die negatiewe lig waarin Akan en die Juda-stam in die boek Josua voorgestel word. Die eksklusiewe groep se verweer was waarskynlik, soos wat dit in die boek Esra voorgestel word, dat alle offergawes nougeset vir die tempeldiens aangewend word.

- 'n Verdere raakpunt tussen die vertellings oor Esra en dié in die boek Josua, handel oor die voorlees van die wet aan die volk. Volgens Von Rad (1957:101) kan die voorlees van die wet beskou word as die hoogtepunt van Esra se optrede. Die wet waarna verwys word hou waarskynlik verband met die wetsgedeeltes van die Pentateug. Otto (2000 :210) het reeds gewys op die verband tussen Nehemia 8:1 en Josua 8:31 asook op die ooreenkomste tussen die optrede van Esra en Josua. Volgens Nehemia 8:1-13 het Esra die wet aan die hele volk (כל־העם) voorgelees (Neh 8:2). Hy het van die wetboek van Moses (ספר תורת משה) gebruik gemaak om die wet voor te lees (Neh 8:2). Hy het daaruit voorgelees op die plein voor die Waterpoort (dws in Jerusalem) ten aanhore van mans (מאישׁ), vrouens (ועד־אשה), en elkeen wat kon verstaan (וכל מבין). Dit word 'n byeenkoms van die gemeente (הקהל) genoem (Neh 8:3). Josua lees ook aan die hele Israel (כל־ישראל) uit die wetboek van Moses (ספר תורת משה) voor (Jos 8:31-34). Die volk word ook die gemeente van Israel (כל־קהל ישראל) genoem (Jos 8:35). Daar word in Josua 8:35 ook spesifiek melding gemaak van die

teenwoordigheid van vroue by hierdie geleentheid. Wat egter opvallend anders is by Josua is dat daar twee keer (Jos 8:33,35) spesiaal verwys word na die teenwoordigheid van die vreemdelinge (הגֵר הַהֵלֶךְ בְּקִרְבָּם) wat tussen die Israëliete gewoon het. In teenstelling met Esra waar dit in Jerusalem geskied, vind die voorlesing van die wet in Josua by Ebalberg plaas (Jos 8:30). Die teenwoordigheid van die Levitiese priesters wat die verbondsark van JHWH dra in Josua 8:33 is ook opmerklik. Alhoewel daar ook Leviete teenwoordig is in Esra 8:8-9, word hulle nie priesters genoem nie.

Die twee gevalle ten opsigte van die voorles van die wet waaroor die Josua-vertelling verskil van die Esra-vertelling, naamlik

- dat daar in die geval van Josua spesifiek verwys word na die teenwoordigheid van vreemdelinge (Jos 8:33,35), en
- dat dit by Ebalberg plaasvind (Jos 8:30)

bevestig die gedagte dat die boek Josua die inklusiewe groep, wat noue bande met die omliggende volke gehad het, se weerstand teen die monopolie van die eksklusiewe groep in Jerusalem na die ballingskap, tot uitdrukking bring.

Daar is ook ander raakpunte tussen die twee vertellings soos byvoorbeeld dat beide Josua en Esra van 'n rivier af vertrek. Josua steek die Jordaanrivier saam met al die Israëliete oor (Jos 3:1 vv) terwyl Esra en sy geselskap van die Ahawarivier af vertrek na Jerusalem (Esra 8:31). Josua roep die twaalf manne wat deur die volk aangewys is, een uit elke stam, bymekaar om die klippe in die Jordaanrivier op te tel en as 'n herinnering aan die deurtog by Gilgal te stapel (Jos 4:4-9,20,21), terwyl Esra die silwer, goud en tempelgereedskap onder twaalf priesters verdeel om dit na die tempel in Jerusalem te neem. Verder speel 'n priester genaamd Eleasar 'n belangrike rol in die boek Josua, veral ten opsigte van die verdeling van die land (Jos 14:1 ; 17:3 ; 21:1), terwyl Esra self 'n afstammeling van Eleasar is (Esra 7:5) en die silwer, goud en tempelgereedskap in die teenwoordigheid van Eleasar, seun van Pineas aan die priester Meremot in die tempel

oorhandig word (Esra 8:33). Al hierdie raakpunte tussen die boek Josua en die vertellings oor Esra dien as verdere argumente daarvoor dat die boek Josua teen die historiese agtergrond van die tyd na die ballingskap gelees moet word.

4.3.3 Vertellings oor Nehemia

Volgens Nehemia 2:1 was Nehemia 'n amptenaar in diens van die Persiese koning Artasasta, toe hy die berig gekry het oor Jerusalem se mure wat in puin lê (Neh 1:3). In sy gebed (Neh 1:5-9), noem Nehemia homself 'n dienaar van JHWH (עבדך vgl Neh 1:6,11). Hy verwys ook op dieselfde wyse na Moses (Neh 1:7,8) en na die Israëliete as dienaars van JHWH (עבדיך vgl Neh 1:6). Nadat Nehemia die nodige toestemming van koning Artasasta verkry het (Neh 2:4-8), kom hy met militêre begeleiding in Jerusalem aan (Neh 2:9). Na drie dae (שלושה ימים vgl Neh 2:11) begin hy om die stad in die geheim te verken (Neh 2:12-15). Nadat Nehemia die leiers van die volk oortuig het (Neh 2:16-18), word daar met die bouwerk aan die muur om Jerusalem begin. Die bouwerk aan die muur geniet die steun van die priesters onder leiding van die hoëpriester Eljasib (Neh 3:1). Die priesters neem die voortou met die bouwerk en hulle voltooi verskeie dele van die muur (Neh 3:22,28). Die Leviete voltooi ook 'n deel van die muur (Neh 3:17), maar dit is opmerklik dat hulle as 'n afsonderlike groep en nie as deel van die priesters vermeld word nie.

Na aanleiding van bogenoemde kan die volgende raakpunte tussen die vertellings oor Nehemia en die Josua-vertelling nou reeds aangetoon word:

- Daar word in die Josua-vertelling ook na Moses (Jos 1:1), die Israëliete (Jos 24:31) en Josua (Jos 24:29) as dienaars van JHWH (עבד יהוה) verwys.
- Josua se eerste optrede as leier was ook om die land in die geheim te laat verken (Jos 2:1).
- Die verkenners kruip op aanbeveling van Ragab (Jos 2:16) vir drie dae (שלושה ימים)

שלש) in die berge weg voordat hulle terugkeer (Jos 2:22).

Die leidende rol van die priesters met die herstel van die mure om Jerusalem (Neh 3:1,22,28) kom ooreen met die prominente rol wat die priesters in die boek Josua speel tydens die deurtog deur die Jordaanrivier. In laasgenoemde geval lei die priesters die volk (Jos 3:6,14 ; 4:11). Wanneer die priesters se voetsole aan die Jordaan se water raak, word die water afgesny sodat die volk kan deurtrek (Jos 3:13-17). Dit is belangrik om daarop te let dat in Josua 3:3 die priesters spesifiek die Levitiese priesters genoem word en dat daar verder telkens vermeld word dat hulle die verbondsark gedra het (Jos 3:3,6,8,12,14,17;4:10,17).

Soos daar reeds vroeër aangetoon is, speel die priesters 'n belangrike rol tydens die inname van Jerigo in Josua 6:1-21. Die inname van Jerigo word eintlik beskryf as 'n kultiese proses met die priesters wat die verbondsark dra en op die ramshorings blaas. Die ooreenkomste tussen Josua 6:1-21 en Nehemia 4 :1-23 is opvallend. In Josua gaan dit oor 'n muur wat in mekaar val en in Nehemia oor 'n muur wat gebou word. In Josua word daar op ramshorings geblaas (Jos 6:4,6,8,9,13,16,20) en in Nehemia is daar 'n ramshoringblaser naby Nehemia wat daarop blaas as gevaar dreig (Neh 4:18 en 20). In Josua is daar gewapende manskappe (Jos 6:3,9,13) en in Nehemia word die bouwerk deur gewapende mans uitgevoer (Neh 4:13,16-18,21,23).

Gesien teen die agtergrond van die botsende denkrigtings in die tyd na die ballingskap, is daar dus 'n interessante verband tussen Nehemia en Josua. Nehemia kan beskou word as verteenwoordiger van die eksklusiewe denkrigting (Smith 1987:98). Al die stappe wat Nehemia neem, wys daarop dat hy 'n rigoris in sy teologie en 'n puris ten opsigte van die nuwe kultiese gemeenskap was. Hy beywer hom vir die uitsluiting van alle vreemdelinge uit dié gemeenskap (von Rad 1957:100). Hy bou die mure van Jerusalem op met die doel om ander mense uit te sluit uit die gemeenskap wat JHWH dien (Neh 2:20). Josua, as verteenwoordiger van die inklusiewe belangegroep, breek weer die mure van Jerigo

af en in die proses word Ragab en haar familie uit die heidennasies in die gemeenskap van hulle wat JHWH dien, opgeneem (Jos 6:25).

Nehemia se optrede teenoor buitestaanders verskil dus grootliks van dié van Josua. Nehemia weier dat Sanballat die Goroniet, Tobija die Ammonitiese amptenaar en Gesem die Arabier, enigsins iets met die bouwerk aan die muur van Jerusalem te make het. Hy antwoord hulle : **וְלָכֶם אֵין־חֶלֶק וְצַדִּיקָה וּזְכוּרֹן בִּירוּשָׁלַם** : (Neh 2:20). Josua 22:25 verwoord die vrees van die oostelike stamme dat die westelike stamme se nageslag in die toekoms vir hulle sou verhinder om JHWH te dien en dat daar vir hulle gesê sou word dat hulle nie deel (**אֵין־חֶלֶק**) het aan JHWH nie. Die opvallende ooreenkoms in die situasie wat in hierdie twee gedeeltes geskets word, sowel as die woordelike ooreenkoms van die uitdrukking **אֵין־חֶלֶק**, dui daarop dat hierdie twee gedeeltes met mekaar in verband gebring kan word. In die boek Josua word die konflik tussen die twee groepe egter deur die bemiddeling van die priesters opgelos (Jos 22:30-34), terwyl dit nie die geval is in Nehemia nie. Die gedagte dat die Josua-vertelling die inklusiewe denkrigting se standpunt ten opsigte van buitestaanders teenoor dié van die eksklusiewe denkrigting verteenwoordig, word hierdeur bevestig. Dit word verder gedemonstreer deurdat Nehemia vir Tobija die Ammoniet uitsit uit die kamer waarin hy by die tempel gebly het (Neh 13:4-9), terwyl Josua weer die Gibeoniete aanstel om in die tempel diens te verrig (Jos 9:23,27). Die eksklusiewe denkrigting wat in die vertelling deur Nehemia verteenwoordig word, was waarskynlik gekant teen enige betrokkenheid van vreemdelinge en buitestaanders by die kultus. Die inklusiewe denkrigting wat in die vertelling deur Josua verteenwoordig word, het wel daarvoor voorsiening gemaak dat buitestaanders by die kultus betrokke is .

Volgens Nehemia 13:1 is daar by die inwyding van die muur om Jerusalem uit die wetboek van Moses (**סֵפֶר מֹשֶׁה**) voorgelees. Daarvolgens mag 'n Ammoniet of 'n Moabiet nooit in die gemeente (**קְהָל**) van God kom nie (Neh 13:1). Op grond daarvan is almal wat van gemengde herkoms was, van Israel afgeskei (Neh 13:3). Dit

verteenwoordig weereens die eksklusiewe denkrigting se standpunt. Net soos in die geval van die wetslesing deur Esra (Neh 8:1-13), kan daar ook hier gewys word op die opvallende verskil ten opsigte van die wetslesing in die Josua-vertelling (Jos 8:30-35). Dit is naamlik dat daar by laasgenoemde ook vreemdelinge (גֵר) in die gemeente (קְהָל) teenwoordig is wanneer die wet voorgelees word (Jos 8:33,35). Die wetslesing deur Josua in die teenwoordigheid van die vreemdelinge, bevestig weereens dat die Josua-vertelling die inklusiewe denkrigting se standpunt ten opsigte van vreemdelinge verteenwoordig.

Nog 'n voorbeeld van Nehemia se optrede teenoor buitestaanders, is sy hantering van die huwelike met vroue uit ander nasies (Neh 13:23-28). Nehemia tree hardhandig op teenoor die mans wat met vreemde vroue getroud is (Neh 13:25). Hy laat hulle ook 'n eed aflê (וְאִשְׁבִּיעֵם) om nie self met iemand uit die ander nasies te trou nie en ook nie hulle kinders toe te laat om dit te doen nie. In die boek Josua belowe die verkenners weer met 'n eed (הִשְׁבַּעוּ) aan Ragab dat hulle haar goed sal behandel en haar en haar familie se lewens sal spaar (Jos 2:12). Dit is juis op grond van hierdie eed wat Josua opdrag gee dat Ragab en haar familie se lewens gespaar moet word en hy aan haar blyplek gee tussen die Israeliete (Jos 6:22,25). Daar is reeds in 'n vorige hoofstuk daarop gewys hoe Ragab se woorde en optrede daarvan getuig dat sy, al is sy van heidense afkoms, as deel van die volk van JHWH beskou kan word. Die Josua-vertelling bied dus 'n inklusiewe perspektief op die hele saak van huwelike met vroue uit ander nasies, deurdat Ragab, die heidense prostituut, in 'n positiewe lig gestel word. Dit is waarskynlik in reaksie op die onverbiddelike houding vanuit die eksklusiewe kringe in die tyd na die ballingskap jeens mense wat in huwelike met persone uit die omliggende volke betrokke was.

Soos in die geval van Esra, is daar in die Nehemia-vertelling ook aanduidings daarvan dat die leiers in Jerusalem hulleself verryk ten koste van die plaaslike bevolking (Neh 5:1-13). Dit kan ook in verband gebring word met die spanning tussen die verskillende belangegroepes in Juda na die ballingskap. Die eksklusiewe groep wat die politieke en

godsdienstige mag gehad het in Jerusalem, het die inklusiewe groep wat hoofsaaklik uit die plaaslike bevolking bestaan het, vir hulle eie voordeel uitgebuit. Daar is reeds in die bespreking van die Esra-vertelling aangetoon hoe die boek Josua die geval waarby Akan uit die Judastam betrokke is, hanteer (Jos 7:16-26).

Die Leviete word dikwels vermeld in die Nehemia-vertelling. Dit is egter opmerklik dat daar 'n skerp onderskeid tussen priesters en Leviete gemaak word. In die lys van al die mense wat saam met Serubbabel teruggekeer het (Neh 7:6-69), word daar 'n onderskeid gemaak tussen die priesterlike families (Neh 7:39-42) en die Levitiese families (Neh 7:43-45). In die lys van die inwoners van Jerusalem (Neh 11:1-24) word hulle ook afsonderlik van mekaar genoem. Dieselfde geld ook van die lys van priesters en Leviete wat saam met Serubbabel en Jesua teruggekeer het (Neh 12:1-26). Die Leviete word dikwels as 'n groep naas die priesters genoem (Neh 7:73; 8:14; 9:38; 11:3,20). Nehemia sien wel toe dat die Leviete ook deel in die voorregte van die tempelpersoneel (Neh 13:10-13), maar hulle word nooit as priesters beskou nie. Die Leviete moet die volk in die wet onderrig (Neh 8:9,10), voorgaan in die gemeente (Neh 9:4-37), vergesel van 'n priester die tiendes insamel (Neh 10:37), sing en musiek maak tydens die inwyding van die muur (Neh 12:27) en die poorte bewaak op die sabbat (Neh 13:22).

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die Leviete in die Nehemia-vertelling 'n ondergeskikte rol ten opsigte van die priesters speel. Daarteenoor word die priesters in die Josua-vertelling spesifiek die Levitiese priesters genoem en word dit beklemtoon dat hulle die verbondsark van JHWH gedra het (Jos 3:2; 8:33). Hierdie verskil in benadering tussen die Nehemia-vertelling en die Josua-vertelling ten opsigte van die priesters, is waarskynlik 'n aanduiding van die stryd tussen die priesterhuise in die tyd na die ballingskap. Die Sadokitiese priesters as deel van die eksklusiewe groep, het ná die ballingskap die steun van die Persiese owerheid geniet en het dus ook die kultus in Jerusalem beheer. Die Levitiese priesters wat hoofsaaklik uit die Noordelike heiligdomme kom en wat dus deur die sentralisering van die kultus in Jerusalem gemarginaliseer is, het weer tot die inklusiewe groep behoort.

Smith (1987:110) wys daarop dat daar in die Nehemia-vertelling aan die mense in Juda na die ballingskap 'n nuwe eenheid en nasionale identiteit toegeken word, naamlik dié van Judeërs. Hierdie identiteit het volgens Smith 'n godsdienstige basis van toewyding aan JHWH gehad, maar moes ook ruimte laat vir die assimilasionistiese aspirasies van die inklusiewe denkrigting. Dit het egter die weg gebaan vir die beheer deur die eksklusiewe groep in die toekoms. Die Josua-vertelling reflekteer 'n soortgelyke situasie. Aan die een kant is daar tekens van die eksklusiewe denkrigting soos byvoorbeeld die klem op die absolute gehoorsaamheid aan die wet van Moses. Daar word egter aan die ander kant op sekere momente van afgewyk soos byvoorbeeld in die geval van die optrede teenoor buitestaanders. Laasgenoemde weerspieël die inklusiewe denkrigting.

Van Grol (1993) het die verband tussen gedeeltelike bevryding en dienaarskap in Esra, Nehemia en Kronieke aangetoon. Daar kan 'n patroon aangedui word naamlik: die sonde van die volk word gevolg deur een of ander straf van JHWH. Daarna volg die genade wat die vorm aanneem van gedeeltelike bevryding en dienaarskap. Volgens van Grol kom laasgenoemde kombinasie nie op ander plekke in die Ou Testament voor nie.

Dit is egter wel moontlik om 'n soortgelyke patroon in die boek Josua aan te toon:

- Nadat Akan ongehoorsaam was (sonde), die eerste aanval op Ai op 'n nederlaag uitgeloop het (straf), en die tweede aanval op 'n oorwinning (genade) word Moses in Josua 8:30-35, wat handel oor die voorlees van die wet op Ebalberg, twee keer **עֲבַד יְהוָה** genoem (dienaarskap - vgl Jos 8:31,33).
- Dieselfde patroon kom ook in Josua 23 en 24 voor. Daar word telkens verwys na JHWH se guns teenoor die volk in die verlede (genade - vgl Jos 23:3, 24:2-13). Die land is nog nie ten volle ingeneem nie, maar dit word as 'n realiteit in die toekoms beskryf (gedeeltelike bevryding - vgl Jos 23:4,5). Die volk word egter gewaarsku dat indien hulle afvallig sou raak van JHWH en ander gode sou dien (sonde - vgl Jos 23:12,16 ; 24:20), sal JHWH hulle straf en rampe oor hulle bring. Die alternatief is egter om JHWH te dien (dienaarskap- vgl Jos 23:6-11;24:14-24).

Indien Van Grol korrek is dat die patroon van sonde - straf - genade - bevryding en die verbintenis tussen gedeeltelike bevryding en dienaarskap, tipies is van die literatuur uit die tyd na die ballingskap, dien dit as verdere ondersteuning van die teorie dat die boek Josua 'n post-eksiliese historiese situasie weerspieël.

4.3.4 Ander vertellings uit die tyd na die ballingskap

Die rede waarom daar so min inligting bekend is oor die gebeure in die tyd ná Nehemia het waarskynlik daarmee te doen dat die Makkabeërs alle inligting wat hulle opponente in 'n positiewe lig gestel het, vernietig het (Smith 1987:114). Die Makkabeërs was gekant teen die hoëpriesterlike familie sowel as die leiers van die Samaritane. Eersgenoemde het die Makkabeërs se priesterskap as onwettig beskou en laasgenoemde het die Makkabeërs se aspirasies om hulle grondgebied noordwaarts uit te brei, teengestaan. Volgens Smith (1987:121) bestaan daar geen twyfel daaroor nie dat die belletristiese kortverhale van die Ou Testament en apokriewe deur die sogenaamde hoëlui geskep of bewaar is. Boeke soos Rut, Jona, Job, Prediker, Ester, Judit en Tobit is geskryf vanuit die standpunt van die vroom lede van die inklusiewe groep en kan onderskei word van die nasionale geskiedenis, wette en profesieë wat deur die eksklusiewe groep versamel is. Die eerste deel van die boek Daniël (Dan 1- 6) sowel as die hele Josefverhaal (Gen 37-50) hoort ook by hierdie versameling.

Die verhaal in die boek Josua kan ook as só 'n kortverhaal beskou word. Hawk (1991: 24) sê byvoorbeeld:

Narrative is the vehicle by which meaning is communicated in the book of Joshua. Although many units in the book are not narrative in genre - there are speeches and lists and summaries - narrative nevertheless provides the framework into which all material in the book is incorporated.

In hierdie opsig stem die Josua-vertelling ooreen met die Josef-vertelling. Die moontlikheid dat die verhaal van Josua eers onafhanklik bestaan het en later, soos die Josef-verhaal in die groter Pentateug-verhaal opgeneem is, kan nie uitgesluit word nie. Net soos die Josef-verhaal 'n verklaring bied vir die teenwoordigheid van die Israeliete in Egipte en die daaropvolgende uittog, bied die Josua-verhaal 'n verklaring vir die teenwoordigheid van die Israeliete in die land Kanaän.

Alhoewel dit onseker is, bestaan die moontlikheid dat die Rut-verhaal in die tyd na die ballingskap ontstaan het en wel in reaksie op die verbod op huwelike met vroue uit die ander nasies soos wat dit in die Esra- en Nehemia-vertellings weergegee word (Loader 1987 a :111). In hierdie opsig is die volgende ooreenkomste tussen die Rut-vertelling en die Josua-vertelling van belang:

- In die Rut-verhaal word die legitimiteit van huwelike met buitestaanders (Moabiete) gedemonstreer deurdat Rut, die Moabitiese meisie, positief uitgebeeld word. Dit kom ooreen met Ragab, die heidense prostituut, wat in die Josua-vertelling ook positief uitgebeeld word.
- Rut word volgens die verhaal, net soos Tamar ('n Kanaäniet), deel van die geslagslyn van Dawid (Rut 4:18 - 22). Die prostituut Ragab van die Josua-vertelling, word volgens latere oorlewering ook deel van die geslagslyn van Dawid (Mat 1:5).

Die Jona-vertelling kan met groter sekerheid as post-eksilies gedateer word (Loader:1987 b:125). Die volgende ooreenkomste tussen die Jona-vertelling en die Josua-vertelling kan aangetoon word:

- In die Jona-vertelling word daar gedemonstreer dat JHWH omgee vir alle volke, profete na hulle stuur en hulle ook vergewe indien hulle tot bekering kom. Daar bestaan dus 'n openheid en ontvanklikheid teenoor buitestaanders in die Jona-vertelling. Hierdie tema kom ook in die Josua-vertelling voor. Dit kom tot

uitdrukking in Josua se akkomoderende houding teenoor buitestaanders soos Ragab en haar familie sowel as die Gibeoniete.

- Potgieter (1991:83) wys op die tendens in die Jona-verhaal dat buitestaanders, soos die matrose en die Nineviete, eintlik die voorbeeld stel wat 'n mens van 'n Israëliet sou verwag terwyl die Israëliet, Jona, ongehoorsaam optree soos wat eintlik van 'n buitestaander verwag sou word. Dieselfde tendens word ook in die Josua-vertelling aangetref. Ragab se woorde en optrede is sprekend van wat van 'n Israëliet verwag kan word (Jos 2:8-11) en in 'n vorige hoofstuk is daar reeds aangetoon hoe die Gibeoniete ook optree soos die ideale Israëliet behoort op te tree. In skrilte kontras met die buitestaanders soos Ragab en die Gibeoniete wie se lewens deur Josua gespaar word, staan Akan uit die stam van Juda wat ongehoorsaam is en sy eie voordeel bó die van die hele volk stel en daarvoor die doodstraf kry (Jos 7:25).
- Potgieter (1991:75) toon verder aan dat die uitdrukking **וַאֲחִיָּהוּהָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם** (Jona 1:9) tipies is van die tyd na die ballingskap. 'n Soortgelyke uitdrukking kom in Josua 2:11 voor waar Ragab sê: **הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם**.

Al die bogenoemde ooreenkomste tussen die Josua-vertelling en die vertellings in boeke soos Jona en Rut kan nie toevallig wees nie. Dit is ongetwyfeld 'n aanduiding daarvan dat ten minste die finale vorm van die boek Josua eers, soos in die geval van die ander boeke, in die tyd na die ballingskap sy beslag gekry het.

4.3.5 Die verband tussen ander gebeure in die tyd na die ballingskap en die vertellings in die boek Josua

'n Verdere argument wat aangevoer kan word ten gunste daarvan dat die Josua-vertelling teen die agtergrond van die tyd na die ballingskap verstaan moet word, hou verband met die dra van die ark deur die Levitiese priesters. Volgens Smith (1987:126) reflekteer die

verhale uit die tyd na die ballingskap 'n situasie waarvolgens die dra van die ark as die Levitiese priesters se eksklusiewe reg beskou is:

[T]hey began to cut a figure in synagoge worship, and introduced into it practices drawn from their cult tradition, especially the processional carrying of a sacred box, now Judaized as the Torah shrine. Concern for their exclusive right to carry this box therefore appears chiefly in the later strata of their biblical writings...

By twee belangrike momente in die Josua-verhaal speel die dra van die ark deur die Levitiese priesters 'n deurslaggewende rol. Dit is by die deurtog deur die Jordaanrivier (Jos 3:3) en by die inname van Jerigo (Jos 6:6,12). Albei geleenthede word as 'n kultiese prosesie voorgestel. 'n Derde kultiese geleentheid waar die dra van die ark deur Levitiese priesters spesifiek vermeld word, is by die voorlees van die wet deur Josua op Ebalberg (Jos 8:33). Hierdie is 'n verdere aanduiding dat die historiese agtergrond van die boek Josua in die tyd na die ballingskap gesoek moet word.

Volgens Smith (1987:132) was een van die belangrikste stappe wat die inklusiewe groep geneem het, die skepping van 'n nuwe wetlike status, naamlik dié van die proseliet. 'n Proseliet was 'n vreemdeling wat die Joodse wet aanvaar het, hom of haar aan al die vereistes van die wet onderwerp het en ook al die regte verbonde daaraan geniet het (Smith 1987:136). Hierdie idee is waarskynlik deur die outeur van Trito-Jesaja ingevoer (Smith 1987:137). Die bedoeling was om die probleem van gemengde huwelike by wyse van kompromie op te los. Daardeur is die eksklusiewe groep se klem op reinheid en die streng onderhouding van die wet bevredig en terselfdetyd sou die gemengde huwelike kon voortgaan. Die Josua-vertelling pas goed teen die agtergrond van so 'n reëling. Josua kom die wet van Moses getrou na maar wyk telkens daarvan af ten opsigte van die hantering van vreemdelinge.

'n Verdere stap van die inklusiewe groep was om die dreigende breuk tussen Juda en Samaria te probeer voorkom. Von Rad wys daarop dat die posisie van die tempel in die post-eksiliese gemeenskap nie duidelik was nie. Dit kon nie beskou word as 'n staatsheilgdom soos in die geval van Salomo se tempel nie, aangesien Juda op daardie stadium onder die beheer van die goewerneur van Samaria was. Indien die bedoeling sou wees dat die tempel die rol van 'n nuwe kultiese oord vir almal wat JHWH aanbid, moes vervul, sou die Samaritane wat hulleself ook as dienaars van JHWH beskou het, ook daarby belang gehad het. Die weerstand van die Samaritane teen hierdie nuwe ontwikkeling in Jerusalem kan teen hierdie agtergrond begryp word (Von Rad 1957:99).

Die grootste probleem wat oorkom moes word, was die verbod op die bring van offers buite Jerusalem. Sigem het reeds 'n prominente rol in die kultus van die noorde gespeel. Die bou van die tempel op Gerisimberg sou uiteindelik tot die finale breuk tussen Juda en Samaria lei. Waarskynlik is dit in die tyd voor hierdie breuk dat 'n nuwe verklaring van die uitdrukking “die plek wat JHWH kies” aanvaar is in 'n poging van die inklusiewe groep om dié breuk te probeer keer. Voorheen is dit gesien as 'n eksklusiewe verwysing na Jerusalem, terwyl dit nou verklaar is as *enige plek* met die voorwaarde dat dit 'n offer vir JHWH is (vgl 2Kron 33:17). Die Josua-vertelling kan soos volg met hierdie gebeure in die tyd na die ballingskap in verband gebring word:

- Daar is reeds melding gemaak daarvan dat die uitdrukking כל מקום in Josua 1:3 ook plekke van aanbidding kan aandui en dat dit vertaal kan word as “elke plek” of “enige plek”.
- Josua tree by verskillende kultiese sentra soos Gilgal, Ebal en Gerisim, Silo en ook Sigem op. Nie een geniet voorkeur bo die ander nie. Dit dui daarop dat in die boek Josua Jerusalem nie as die enigste legitieme plek van aanbidding beskou word nie. Dit is ook opmerklik dat Josua nie by Gilgal of Silo 'n offer bring nie, maar wel op Ebalberg 'n altaar bou en daar 'n offer bring (Jos 8: 30,31). Ebalberg het 'n belangrike rol in die kultus van die noordelike stamme en die latere Samaritane

gespeel.

- Die feit dat offers nie 'n prominente rol in die Josua-vertelling speel nie, dui daarop dat die boek in 'n tyd ontstaan het toe offers nie meer so 'n belangrike plek in die godsdiens ingeneem het nie. Dit is opmerklik dat die eerste kultiese handeling van Josua in die land nie 'n offer is nie, maar wel die besnydenis en die viering van die Paasfees. Beide kon plaasvind sonder dat daar 'n tempel of 'n sentrale heiligdom bestaan het. Buitendien het die gebruik van offers as vorm van aanbidding in die tyd na die ballingskap geleidelik afgeneem. Die redes daarvoor was dat die sinagoges begin versprei het en dat 'n erediens van gebed en lofprijsing 'n meer bekostigbare vorm van aanbidding was as die offerdiens.
- Die moontlikheid van 'n oplewing in die kultus by Sigeem word in die boek Josua waarskynlik gereflekteer deur die bou van die gedenkaltaar deur die oostelike stamme by Gelilot (Jos 22:9-34). Dit word deur die ander tien stamme as 'n daad van ontrou teenoor JHWH beskou. Hulle is bevrees dat JHWH die hele volk daarvoor gaan straf en hulle beweer dat die gebied oorkant die Jordaan onrein is (Jos 22:16-20). Hiermee word die eksklusiewe groep se vrese oor die tempel by Gerisim en hulle siening oor reinheid verwoord. Die inklusiewe groep se strewe na insluiting en eenheid vind weer weerklank in die woorde van Ruben, Gad en Manasse (Jos 22:24-27).

Dat die breuk tussen Juda en Samaria egter nog nie finaal plaasgevind het nie, blyk uit die volgende in die vertelling oor die gedenkaltaar (Jos 22:9-34):

- Versoening tussen die twee groepe vind plaas onder leiding van die priesters (Jos 22:13,31,32)
- JHWH word erken as die enigste God (Jos 22: 22,34)
- Daar word ooreengekom dat daar nie op die gedenkaltaar geoffer sal word nie (Jos 22: 23,26,28)
- Daar word daarvan afgesien om die stamme aan die oostekant van die Jordaanrivier aan te val en hulle gebied te verwoes (Jos 22:33).

Die gedenkaltaar in die Josua-vertelling word dus geduld aangesien ander plekke van aanbidding volgens die inklusiewe denkrigting in die tyd na die ballingskap, nie verbied word nie. Wat wel ontoelaatbaar was, was die bring van offerandes op ander plekke. Die eenheid tussen die twee groepe wes en oos van die Jordaanrivier as verteenwoordigend van die eksklusiewe en inklusiewe groepe, sou dus nie bestaan uit een sentrale plek van aanbidding nie, maar wel in die belydenis dat JHWH die enigste God is.

Dit is van besondere betekenis dat die boek Josua afgesluit word met 'n byeenkoms by Sigem (Jos 24:1-28). Dit is 'n verdere aanduiding in die Josua-vertelling van 'n moontlike versoening tussen die twee botsende belangegroepes in die tyd na die ballingskap. Uit die berig oor die byeenkoms by Sigem blyk dit dat

- al die stamme van Israel teenwoordig is (Jos 24:1)
- God se teenwoordigheid vermeld word net soos in die geval van die tabernakel (Jos 24:1)
- daar besondere klem geplaas word op die dien (עבד) van JHWH (Jos 24:14,15,18,19,21,22,24)
- daar afgesien word van die diens aan ander gode (Jos 24:16,20)
- daar 'n heiligdom van JHWH bestaan (Jos 24: 26)
- Josua 'n verbond met JHWH namens die volk sluit (Jos 24:25)
- Josua die bepalings en voorskrifte van die verbond in 'n wetboek neerskryf (Jos 24:25)

Josua tree by Sigem ook in lyn met Moses op. Josua vervang Moses en Sigem word só gelegitimeer as die plek waar JHWH waarlik gedien word.

4.4 Datering van die boek Josua

Op grond van die voorafgaande resultate, kan daar nou die gevolgtrekking gemaak word dat die finale vorm van die boek Josua wel teen die agtergrond van die tyd na die

ballingskap verstaan moet word. Hierdie gevolgtrekking bevestig Davies (1992:75) se standpunt dat die gemeenskap wat verantwoordelik was vir die finale samestelling van die Bybelse literatuur, in die Persiese en Hellenistiese periode gesoek moet word. Thompson (1999:81) wys daarop dat die samestelling van die Bybelse literatuur 'n proses was wat oor verskillende tydperke gestrek het:

The formation of biblical narrative was a process that created the Israel we know. It had its earliest roots in the period of Assyria's domination of Palestine, but the understanding of Israel we know from the tradition first arose during the late Persian or early Hellenistic period, and was not fully developed before the time of the Maccabees. Long after the destruction of Samaria and Jerusalem, in the course of gradual restructuring of Persia's conquered territories by both the Persians and their Hellenistic successors, the Israel of tradition presented itself to history...

Davies (1992:133) wys verder daarop dat daar in die Persiese tyd onder die Judeërs in Jerusalem die neiging was om die geskrifte te gebruik as 'n defenisie van wat dit beteken het om 'n ware (ideale) Judeër te wees. Hierdie ideaal het waarskynlik uit die eksklusiewe denkrigting gekom. Aan die ander kant was daar 'n tweede neiging naamlik om die ideale van die eksklusiewe denkrigting te kritiseer of teen te staan. Laasgenoemde is egter ook ingesluit in die finale versameling van die geskrifte om die eenvoudige rede dat dit beter is om jou kritici deel van die proses te maak as om die risiko te loop dat hulle meer skade kan uitrig daarbuite. Dit verklaar waarom die boek Josua tog ook opgeneem is in die kanon ten spyte daarvan dat dit kritiek gelewer het op die eksklusiewe denkrigting se ideaal van 'n ware Judeër.

Dat dit nodig is om die datering van die boek Josua nader te bepaal as bloot net na-

eksilies, blyk uit die argumente van Strange (1993). Op grond van die feit dat die gebied van Efraim en Manasse nie prominent in die boek Josua verteenwoordig word nie, voer Strange (1993:136) die volgende argumente aan waarom hy van mening is dat die periode van die vroeë deel van die Hasmoniese monargie, dit wil sê die regeringstyd van Johannes Hierkanus, Aristobulus en Aleksander Jannaeus (135-76 vC) waarskynlik die tyd was waarin die boek Josua gefinaliseer is:

- In die tyd van die Hasmoneërs, het die Jode hoofsaaklik in Judea en Galilea gewoon, terwyl die sentrale bergland deur die Samaritane bewoon is.
- Die feit dat die uitdrukking “Kanaäniete” so dikwels in die boek Josua gebruik word, is ‘n aanduiding van ‘n laat datering.
- Die belangrike rol wat Transjordanië in die boek Josua speel dui op ‘n datering in die Hasmoniese tyd in teenstelling met die tyd van Josia toe hierdie gebied nie beskou is as deel van Israel nie.
- Die boek Josua se huidige posisie in die kanon is vreemd en dui op ‘n laat datering.
- Die prominente rol van Sigem in die boek Josua teenoor die afwesigheid van ander stede in die gebied van Efraim en Manasse, dui op ‘n tydperk toe die Samaritane se aansprake op die tradisies rondom Sigem deur ‘n latere redaktor ingesluit is in sy groep se aansprake dat Sigem by hulle en nie by die Samaritane hoort nie.

Strange (1993:138) erken self dat hy nie sy teorie kan bewys nie. Alhoewel die resultate van hierdie ondersoek ‘n na-eksiliese datering ondersteun, kan daar egter nie so ver gegaan word om die boek Josua so laat as in die Hasmoniese tyd te dateer nie. Die volgende redes kan hiervoor aangevoer word:

- Die feit dat die boek Josua opgeneem is in die Judese kanon, is ‘n aanduiding daarvan dat die boek reeds aanvaar is terwyl die inklusiewe denkrigting nog genoeg gesag gehad het. Die Hasmoneërs en die Makkabeërs het beslis die eksklusiewe denkrigting gesteun. Die inklusiewe karakter van die finale vorm van

die boek Josua sou in dié tyd glad nie aanvaarbaar gewees het nie.

- Die versoenende strekking van die boek Josua is 'n aanduiding van die tyd vóór die finale breuk tussen die Samaritaanse noorde en die Judese suide. Daar is reeds aanduidings in die boek Josua van spanning en stryd tussen die Judeërs en die Samaritane, maar die moontlikheid van eenheid en versoening tussen die twee groepe bestaan nog. Die boek Josua dui op 'n periode toe die inklusiewe denkrigting nog invloed in die suide gehad het en nie finaal die nek ingeslaan is nie.

Volgens Smith (1987:88) was daar wel sprake van só 'n periode toe, soos hy dit noem, die assimilasioniste in beheer was. Dit was nadat Serubbabel van die toneel af verdwyn het en net voor die koms van Esra en Nehemia, dit wil sê tussen 515 en 458 vC. Hy wys ook daarop dat, na Esra se tyd as goewerneur en met die koms van Nehemia, die assimilasioniste weer in beheer was (Smith 1987:94,95). Alhoewel die presiese datum van die finale vorm van die boek Josua nie vasgestel kan word nie, kan daar dus met redelike sekerheid aanvaar word dat die boek in die laat-Persiese tyd gedateer kan word.

'n Datering van die boek Josua in die laat-Persiese tyd bied terselfdertyd 'n verklaring vir die ooreenkomste tussen dié boek en Trito-Jesaja wat reeds in hoofstuk drie van hierdie studie aangetoon is. Volgens Smith (1987:88) moet Trito-Jesaja se profesieë waarin die tempel gekritiseer word, in hierdie tyd geplaas word. Alhoewel Beuken (1989:9,10) volhou dat die hele periode na die ballingskap tussen 539 en 320 vC as datering van Trito-Jesaja moet geld, wys hy tog daarop dat die meeste eksegete geneig is om die kern van Trito-Jesaja te plaas tussen die terugkeer van die eerste ballinge (538 vC) en die hervormings van Esra (455 vC).

Volgens Beuken (1989:10) het Trito-Jesaja teen die volgende agtergrond ontstaan:

- Deutero-Jesaja se belofte van heil aan die ballinge wat nog nie gerealiseer het nie
- misstande wat in die huis van God voorkom

- bepaalde groepe wat deur ander uit hulle eie volk verdruk word.

Die boek Josua pas ook teen bogenoemde agtergrond in deurdat dit in Josua beklemtoon word dat

- die vervulling van al JHWH se beloftes in die toekoms sal realiseer
- Jerusalem nie 'n plek van aanbidding is nie maar wel die ou heiligdomme wat oor die hele land versprei is, en
- versoening tussen die verskillende groepe in die volk van JHWH bepleit word.

Op grond van die verband tussen die boek Josua en die ander literatuur in die Ou Testament uit die tyd na die ballingskap, meen ek dus dat Fritz (1994:3,4) reg is met sy datering van die boek in die laat-Persiese tyd. Die boek Josua is in sy finale vorm waarskynlik 'n latere verwerking van 'n reeds bestaande werk met die doel om 'n bepaalde belangegroep se ideale te legitimeer. Die ideale van dié belangegroep word deur die boek Josua terug geprojekteer na 'n tydperk heel aan die begin van Israel se geskiedenis om sodoende daaraan gesag te verleen. Dit is 'n poging om tot uitdrukking te bring dat die oorspronklike situasie met die intog die ideale toestand was en dat dit in die tyd van die finalisering van die boek weer nagestreef moes word.

Alhoewel Koorevaar (1990:261) moontlik gelyk het wanneer hy beweer dat die boek Josua, of dan ten minste die verhaal van Josua oorspronklik 'n selfstandige geskrif was, kan daar op grond van die resultate van hierdie ondersoek nie met hom saangestem word oor sy datering van die boek in die elfde eeu vC nie. Die boek Josua is 'n gelaagde werk. Aangesien die boek eers in die tyd na die ballingskap in finale vorm gegiet is, sluit dit nie die vroeëre datering van elemente van die vertelling uit nie. Die "oorspronklike" verhaal van Josua is in verskillende tye hervertel en aangepas. 'n Laat datering van die finale vorm van die boek los sommige van die vrae op oor waar die boek tuis hoort. Die vertelling kon dus as deel van die Deuteronomistiese Geskiedenis gedien het as 'n

propagandadokument vir koning Josia (of dan die Deuteronomistiese beweging in die algemeen) se hervormings. Dit kon eweneens deur 'n redaktor gebruik gewees het as 'n slot vir die Pentateug-verhaal.

4.5 Die boek Josua, die Heksateug / Pentateug en die Deuteronomistiese Geskiedenis

Die resultate van hierdie ondersoek dui daarop dat die boek Josua nie by voorbaat vanweë sy posisie in die kanon net as deel van die Heksateug of die Deuteronomistiese Geskiedenis beskou hoef te word nie. Davies (1992:131) het al twyfel uitgespreek oor die vraag of die uitdrukking “Deuteronomistiese Geskiedenis” gebruik kan word asof dit 'n feit en nie 'n teorie is nie. Auld (1995:173) het ook al reeds gewys op die moontlikheid dat daar nie noodwendig 'n aaneenlopende vertelling was wat begin het by Israel se intog in die land en wat eindig met die wegvoering van Juda in Konings nie. Die hele konsep van die Deuteronomistiese oorsprong van die Josua-vertelling behoort volgens Auld (1995:178) weer bedink te word. Hierdie ondersoek bevestig Davies en Auld se standpunte in hierdie verband.

Otto (2000) het egter in 'n groot mate daarin geslaag om die spanning tussen die Pentateug / Heksateug-navorsing en die navorsing oor die Deuteronomistiese Geskiedenis te bowe te kom deur aan te toon dat beide die Pentateug en Heksateug konsepte wat in Deuteronomium voorkom, voortsit en derhalwe hulle oorsprong in Deuteronomium het. Deuteronomium kan beskou word as die wieg van die Pentateug. Die resultate van hierdie studie ondersteun Otto se standpunt. Dit is duidelik dat die boek Josua met beide die Pentateug en Deuteronomium in verband gebring kan word en dat daar geen waterdigte skeiding tussen die twee bestaan nie.

Uit die volgende opsomming van hoe Otto die redaksionele proses van ontwikkeling en die verband tussen die boek Josua, die Pentateug / Heksateug en Deuteronomium sien, sal dit blyk dat die resultate van hierdie studie goed daarby inpas:

- Die redaksie in die laat voor-eksiliese tyd (dtn Dtn) het in die priesterlike kringe van Jerusalem, wat niemand anders was as die Sadokitiese priesters nie, ontstaan. Daar word gefokus op die sentralisering van die offerpraktyk as hoofgebod van hierdie redaksie. Die bedoeling daarvan is die opheffing van offers en feeste by die lokale heiligdomme.
- In aansluiting by dtn Dtn, ontwikkel die hoofredaksie van Deuteronomium (Dtr D) tydens die ballingskap die program van 'n nuwe Israel, wat die dekalooq onder die voorwaardes van die lewe in die "Kulturland" ná die ballingskap, uitlê. Ook hierdie outeur dink in priesterlike kategorieë (Otto 2000:255).
- Met die inname van die land as hooftema (in aansluiting by die boek Josua), verwerk DtrL Deuteronomium 12-26 en voeg ook die oorlogswette in. Deuteronomium 7:6 is die teologiese uitgangspunt en rigtingwyser van hierdie verwerking. Die motief van die heilige volk as die "Krongut" (eiendomsvolk) van JHWH en die verkiesing van Israel as 'n heilige volk, word begrond in die liefde van JHWH (Deut 7:13) en die konsekwensie daarvan is die afgrensing van Israel van alle ander volke.

Met die na-eksiliese redaksionele verbinding van die Josua-vertelling met Deuteronomium en die oordrag van die leierskap van Moses op Josua, wat in die vertelling oor die inname van die land in die boek Josua reeds voor-Deuteronomisties vasgelê is, tree die tema van die intog in die land dus op die voorgrond. Die situasie van Moses se geadresseerdes in Deuteronomium as 'n tweede generasie tydens die intog stem ooreen met die situasie van Deuteronomium se geadresseerdes as 'n tweede generasie in die ballingskap wat die spoedige terugkeer na die land verwag en hulle tegelyk van die vorige geslag wat die ondergang van Juda en Jerusalem beleef het, distansiëer. Hulle stel die amp wat deur Josua, die leier in die land verteenwoordig word, as 'n aktuele, relevante amp naas dié van die Mosaïese amp wat in die historiese verte geruk word en

wat net tot op die rand van die beloofde land kom, maar self nie in die land ingaan nie.

Dtr L brei hierdie konsep in ooreenstemming met die wette in Deuteronomium uit deur die invoeging van die oorlogswette (Deut 20:1-20) en rig dit daarmee op die vertellings oor die inname van die land in die boek Josua. Deuteronomium 1 - 3 bevat heelwat motiewe wat na die boek Josua, en nie na Rigters 2:6 -9 nie, heenwys. Daarmee word die aanname dat Deuteronomium 1 - 3 die begin van die sogenaamde Deuteronomistiese Geskiedenis is, as vals bewys. Die samehang tussen Deuteronomium en die boek Josua word ook vanuit die boek Josua bevestig (Otto 2000:241).

Die Heksateug-redaksie volg DtrL deur Josua as die opvolger van Moses daar te stel. Dit loop uiteindelik uit op die verbondsluiting van Josua sonder Moses in die *Kulturland* na die suksesvolle beëindiging van die verowering van die land. Daarteenoor sny die Pentateug-redaksie die boek Josua af en laat die Pentateug, in teenstelling met DtrL en die Heksateug-redaksie, nie met Josua se dood nie maar met die dood van Moses eindig. Daarmee tree die Sinai-perikoop en die onderhouding van die wet, en dus nie die inname van die land nie, as die sentrale *Heilsgut* van die Pentateug na vore (Otto 2000:246).

Die literatuurgeskiedenis van die Pentateug weerspieël 'n geskiedenis van die vraagstukke in Juda wat met die ander literatuursoorte in die Ou Testament, in besonder met die *corpus propheticum*, ooreenstem. Die vraag na die identiteit van die volk van JHWH in afgrensing van die neo-Assiriese *Hegemonialmacht* in die laat voor-eksiliese tyd, word in die interpretasie van Deuteronomium in die eksiliese tyd voortgesit. In die na-eksiliese tyd gaan die stryd teen die *Hegemonialmacht* voort, nou net met die Perse in plaas van die Assiriërs (Otto 2000:247).

Deur die integrasie van die Priestergeskrif gee die Heksateug-redaksie gestalte aan 'n samehangende eenheid wat strek van die skepping van die wêreld (Gen 1) tot en met die verbondsluiting van Josua in Sigem (Jos 24). Daarmee word die gevestigde bestaan van

Israel in hulle land as die doel van die skepping en in verbintenis met die oergeskiedenis ook van die wêreldgeskiedenis voorgestel. Hierdie perspektief wat die besit van die land deur Israel as die doel van die skepping en die wêreldgeskiedenis voorhou, is 'n direkte antwoord op die Persiese *Reichsideologie*.

Die redaksionele geskiedenis van Deuteronomium, die Heksateug en die Pentateug bevestig dus die hipotese dat die finale samestelling van die boek Josua in die tyd na die ballingskap plaasgevind het. Otto (2000:234) wys daarop dat Deuteronomium sedert De Wette die funksie van 'n spilpunt (*Angelpunkt*) in die literêre geskiedenis van die Pentateug en die Hebreuse Bybel vervul het. Met die verbinding van Deuteronomium met die sogenaamde Deuteronomistiese Geskiedenis, het die samehang met die Pentateug egter verlore gegaan. Dieselfde kan ook van die boek Josua gesê word. Die resultate van hierdie ondersoek ondersteun die standpunt van die verbintenis tussen die boek Josua met die Pentateug en dus as deel van die Heksateug. So 'n verbintenis moet egter met groot omsigtigheid hanteer word en nie verabsoluteer word nie. Daarmee word byvoorbeeld nie bedoel dat die verhaal oor die intog in die land nie 'n eie onafhanklike literêre geskiedenis deurloop het nie. Daarmee word ook nie bedoel dat die boek Josua nie met ander literatuur in die Ou Testament in verband gebring kan word nie. Van laasgenoemde is daar genoegsame bewyse gelewer in hoofstuk 3 en 4 van hierdie studie. Die teendeel is eerder waar naamlik dat hierdie ondersoek van die boek Josua aangetoon het dat die samestelling van al die boeke in die hele Ou Testament in finale vorm met mekaar verband hou en dat daar nie sprake kan wees van groter literêre eenhede wat nie met mekaar verband het nie.

HOOFSTUK 5

GEVOLGTREKKING

5.1 Die Josua-vertelling as kontra-narratief

Breytenbach (1997) het reeds die verband tussen meesternarratiewe, kontra-narratiewe en kanonisering in die Ou Testament suksesvol aangetoon. Volgens Breytenbach het die Sionsteologie as meesternarratief in die tyd van Josia en kort daarna 'n hoogbloeï beleef. Dit het 'n konsentrasie van mag in Jerusalem meegebring en die koningshuis en tempelpersoneel se aansprake gelegitimeer. Breytenbach toon verder aan dat die reaksie van profete soos Jeremia en Miga, asook die redaksionele bewerkings van die boeke 1 en 2 Samuel en 1 en 2 Konings aanvanklik as 'n kontra-narratief op die Sionsteologie gefunksioneer het, maar dat dit uiteindelik bygedra het tot 'n nuwe meesternarratief. Volgens Breytenbach het hierdie nuwe meesternarratief van die volgende standpunte uitgegaan:

JHWH sou (moes) vir die oorblyfsel van sy volk in ballingskap 'n nuwe toekoms skep waarin 'n gesalfde uit die geslag van Dawid 'n belangrike rol sou speel. JHWH sou (moes) sy volk se vyande vernietig. Die volk moes net die

verbondsverpligtinge sorgvuldig nakom om 'n herhaling van die vorige katastrofe te voorkom. Waar die oninneembaarheid van Sion in die tyd voor die ballingskap die dominante was, het dit in die tyd na die ballingskap verskuif na die heil van die gemeenskap van gelowiges in Jerusalem. Die vernietiging van die vyande was 'n belangrike voorwaarde vir die aanbreek van die heilstyd. Die nakom van die wet en suiwere diens van JHWH het die nuwe legitimering van die volk van God geword. Dit is onder andere gestel teenoor Judeërs wat nie weggevoer is in ballingskap nie en wat hulle aanspraak op die besit van die land begrond het met die belofte aan Abraham (vgl Eseg 33:23-26). Die kanonisering van die Wet van Moses (Neh 8:1-4; 9:38-10:39) het nie net die elitistiese groep se aanspraak dat hulle die volk van God is, begrond nie, dit het ook hulle marginalisering van opponente gelegitimeer (vgl Esra 10; Neh 13). Dit was kennelik 'n magsgreep ... .

Grabbe (1999:22) bevestig bogenoemde siening oor die situasie na die ballingskap en die pogings van die terugkerende ballinge om deur middel van hulle eksklusiewe teologie die ander te marginaliseer. Die boek Esra is 'n goeie voorbeeld van hierdie eksklusiewe teologie. Die boek aanvaar dit as vanselfsprekend dat slegs die *Gola*-gemeenskap die wettige volk van JHWH is en dat al die ander wat in die land woon as "foreigners" beskou moet word. Van Wyk (1999:123) beskou hierdie eksklusiwiteit as die grootste probleem met Esra-Nehemia se teologie:

[D]it verskraal God se betrokkenheid in die geskiedenis deur te kenne te gee dat die almagtige God van die hemel en die aarde in 'n *eksklusiewe* verhouding tot één bepaalde groep mense in die wêreld staan. Alles wat God doen, hou in Esra-

Nehemia verband met die belange van die volk Israel en hulle Judese nasate. Boonop moet ander mense uitdruklik van hierdie eksklusiewe verhouding tussen God en 'n bepaalde volk uitgesluit word.

Die Jona-vertelling word deur Breytenbach voorgehou as 'n voorbeeld van 'n kontra-narratief teen hierdie nuwe na-eksiliese Sionsteologie. Die verhaal van Jona funksioneer as 'n kontra-narratief teen die na-eksiliese Sionsteologie met die doel om JHWH se absolute soewereiniteit ten opsigte van die uitkoms van profesieë te handhaaf.

Op grond van die resultate van die ondersoek in die voorafgaande hoofstukke van hierdie studie, kan die afleiding gemaak word dat die finale vorm van die Josua-vertelling ook as só 'n kontra-narratief op die na-eksiliese Sionsteologie, soos wat dit hierbo deur Breytenbach beskryf is, bedoel was. Dit blyk uit die volgende aspekte van die Josua-vertelling:

- Jerusalem word uitgeskryf en die heiligdomme van die noorde, veral Sigem, word beklemtoon.
- Israel se vyande word nie almal vernietig nie. Sommige buitestaanders wat optree soos wat van 'n Israeliet verwag sou word, se lewens word gespaar.
- Die nakoming van die wet is wel belangrik. Dit mag egter nie in die pad staan daarvan dat buitestaanders ook ingesluit word in die volk van JHWH nie.
- Die ideale leier van Israel is nie 'n koninklike figuur uit die geslag van Dawid nie, maar iemand uit die profetiese tradisie van Moses. Dié leier is iemand wat soos Moses optree maar wat tog ook afwyk van die Mosaïese wet - veral ten opsigte van die hantering van buitestaanders. Dit is 'n charismatiese leier wat nie op grond van afkoms as leier aangestel is nie, maar wat met die titel עֶבֶר יְהוּדָה beskryf word.
- Die hele land word aan al die Israelite gegee as die vervulling van JHWH se

belofte. Daarom is die besit van die land nie iets waarop net 'n sekere deel van die volk kan aanspraak maak nie. Die hele land geld as 'n heiligdom waar JHWH aanbid word. Daarom kan die een groep nie die ander uitsluit van die diens van JHWH, of dit as hulle alleenreg beskou om JHWH te dien nie.

- Die eenheid van die volk van JHWH word beklemtoon. Daar moet gepoog word om verskille tussen die groepe binne die volk van JHWH te oorbrug en om sódoende uiteindelik versoening teweeg te bring. Die identiteit van die ware Israeliet word nie volgens afkoms bepaal nie maar deur die land. Mense wat in die land woon en wat JHWH dien, word as deel van sy volk beskou, al is hulle nie volgens afkoms deel van die volk Israel nie.

Uit die bogenoemde is dit duidelik dat die boek Josua in sy finale vorm as 'n kontra-narratief op die eksklusiwistiese standpunte van die na-eksiliese Sionsteologie beskou kan word. Die vraag kom nou na vore hoe die verband tussen die boek Josua en Esra-Nehemia, wat in hoofstuk 4 van hierdie studie aangetoon is, verklaar kan word.

Die enigste logiese verklaring wat hiervoor aangebied kan word is dat Esra-Nehemia 'n finale poging was van die groepe wat die eksklusiewe gedagterigting voorgestaan het, om die inklusiewe gedagterigting in die na-eksiliese tyd die nek in te slaan. Dit kom dáárin na vore dat in Esra-Nehemia die eksklusiewe belange van die Judeërs gedien word (Van Wyk 1999:124) en dat in die meeste gevalle mense uit ander volkere in 'n baie negatiewe lig gestel word (Van Wyk 1999:85).

Van Wyk (1999:116) wys ook daarop dat die etniese eksklusiwiteit van Esra-Nehemia nie die enigste denkrigting in die tyd na die ballingskap was nie, en noem Deutero- en Trito-Jesaja, sowel as die verhale van Jona en Rut as voorbeelde van 'n alternatiewe siening. Uit hierdie studie het dit geblyk dat die boek Josua ook só 'n alternatiewe of inklusiewe standpunt verwoord. Laasgenoemde standpunt word egter in die geskrifte van die eksklusiewe groep soos Esra-Nehemia doelbewus geïgnoreer of nie gerapporteer nie

(Van Wyk 1999:113). Die woordelike ooreenkomste tussen die boek Josua en Esra-Nehemia, sowel as die verskil in optrede tussen Josua aan die een kant en Serubbabel, Esra en veral Nehemia aan die ander kant, is dus 'n manier om die inklusiewe boodskap van die boek Josua teen te werk. Daarmee word die magsoorname van die eksklusiewe groep, wat gelei het tot die marginalisering van die inklusiewe groep, gelegitimeer. Die feit dat die boek Josua egter saam met Esra-Nehemia in dieselfde kanon opgeneem is, terwyl hulle onderskeidelik sulke uiteenlopende standpunte verteenwoordig, is weereens 'n bevestiging van die tendens wat deur Breytenbach (1997) uitgewys is, naamlik dat gekanoniseerde literatuur nie vervang word nie maar wel aangevul word.

5.2 Die belangegroep verantwoordelik vir die boek Josua

5.2.1 Inleiding

Alfrink (1952:13,14) het reeds aangetoon dat die verteller van die Josua-verhaal se simpatie by die Leviete en die oostelike stamme lê. Hy verstaan dit egter nog letterlik terwyl die uitgangspunt van hierdie studie is dat die oostelike stamme in die Josua-vertelling 'n bepaalde belangegroep in die tyd na die ballingskap verteenwoordig.

5.2.2 Die belangegroep verantwoordelik vir die Pentateug

Otto (2000:247) het aangetoon dat die voorkoms van onderlinge verskille tussen die belangegroep in die tyd na die ballingskap onder die Judeërs wat in die land agtergebly het sowel as hulle wat in die ballingskap was, 'n groot invloed uitgeoefen het op die samestelling van die Hebreeuse Bybel. Die vraag na die vernaamste "Heilsgut" word in die Pentateug- en Heksateug-redaksies as 'n vraag na die verband tussen die wet aan die een kant en die land aan die ander kant behandel. Uiteindelik word daar in hierdie redaksies ook post-redaksionele byvoegings, wat vertellings oor omstrede kontroverse tussen priesterlike en Levitiese belange bevat, opgeneem. Die ouer na-priesterlike lae van die Pentateug was gemik op die lot van die volk as geheel. Die afgrensing van en

uitsluiting van groepe soos die Leviete kan as ‘n uitbreiding hierop beskou word.

Die eindredaksie van die Pentateug kan binne die kader van die na-eksiliese tempel in Jerusalem geplaas word. Die institusionele ondersteuning wat vir so ‘n geweldige taak nodig sou wees, sowel as die vermoë van die Pentateug se redaktor om gebruik te maak van die priesterlike taalgebruik en tradisies, is daarvan ‘n bevestiging (Otto 2000:248).

Die outeurs van die Pentateug-redaksie kom ongetwyfeld uit die kringe van die Skrifgeleerdes (Otto 2000:249). In hierdie verband is Josua 8:32, waar Josua ‘n afskrif van die wet van Moses op die klippe van die altaar aanbring, asook Josua 24:26 waar Josua in die wetboek van God skryf, ‘n poging uit hierdie skrifgeleerde kringe om die boek Josua binne hulle redaksie te inkorporeer. Dat dit nie heeltemal suksesvol was nie blyk uit die feit dat die boek Josua uiteindelik nie deel van die Pentateug gevorm het nie. Daaruit kan die afleiding gemaak word dat die finale vorm van die boek Josua en sy posisie in die kanon, verband hou met die “uitskuif” van die boek deur die Pentateug-redakteurs.

Die skrifgeleerdes wat vir die ontstaan van die Pentateug verantwoordelik was, het tegelyk ook tot priesterlike kringe behoort (Otto 2000:249). Deuteronomium 31:9-13 bevestig die priesterlike hand in die Pentateug-redaksie. Tog word die promulgasie (amptelike bekragtiging) van die *tora* as die slot van die Pentateug aan die Levitiese priesters opgedra. Indien die Pentateug sowel as die Heksateug uit Deuteronomium ontwikkel het deur die integrasie van die Aäronitiese Priestergeskrif, dan kan die Heksateug en die Pentateug beskou word as groot programme met die oog op die integrasie van die Aäroniede wat soos Otto (2000:250) dit stel “ im Hexateuch die Spitze dadurch genommen wird, dass die Legende der aaronidischen Kultgründung am Sinai historisiert und von der Stellung, Ziel der Geschichte von der Weltschöpfung an zu sein, durch den Bundschluss im Land (Jos 24) verdrängt wird”.

Die Heksateug- en Pentateug-redaksies is 'n "Rückholung" van die Aäronitiese program deur die Sadokitiese priesters wat hulleself as "seuns van Levi" beskou het (Otto 2000:250). Die post-Deuteronomistiese konsep van die Levitiese priesterskap was vir die Sadokiete in die lig van hulle konflik met die Aäronitiese priesterskap die beslissende aangeleentheid om hulle belange in Jerusalem te legitimeer. Daar bestaan goeie grond daarvoor om die "Grossredaktionen" van die Heksateug en Pentateug in die Sadokitiese "Umfeld" te plaas. Die Levitiese priesters van Deuteronomium 17,18, 21, 24 en 31 wat deur die Pentateug-redaksie ingevoeg is, neem byvoorbeeld opdragte waar wat met dié van die Sadokitiese program in Esegël 44 ooreenkom.

Die Sadokitiese agtergrond van die Heksateug- en Pentateug-redaksies word deur die redaksionele geskiedenis van Deuteronomium soos wat dit in die vorige hoofstuk beskryf is, bevestig. Die Heksateug- en Pentateug-redaksies kan in die middel van die vyfde eeu vC en in die vroeë vierde eeu vC gedateer word. In die tyd tussen die Pentateug-redaksie (sowel as die uitsluiting van die Leviëte uit die Aäronities-Sadokitiese priesterdiens) aan die een kant, en die tyd van die Kronitiese Geskiedenis aan die ander kant, het daar 'n hewige konflik gewoed tussen die Sadokitiese priesters en die Leviëte. Hierdie konflik het in talryke post-redaksionele byvoegings en verwerkings in die Pentateug neerslag gevind (Otto 2000:260).

Op grond van die feit dat die boek Josua, wat tog die logiese slot vir die Pentateug-verhaal sou gewees het, uiteindelik nie deel uitgemaak het van die Pentateug-redaksie nie, kan daar tot die gevolgtrekking gekom word dat die belangegroep wat vir die finale vorm van die boek Josua verantwoordelik was, in konflik of opposisie met die Pentateug-redakteurs verkeer het.

5.2.3 Die עבד יהוה - groep

Beuken (1990) het daarop gewys dat die belangegroep in Trito-Jesaja die uitdrukking

יהוה עבד יְהוָה dikwels gebruik. Die identiteit van die יהוה עבד is volgens Beuken die hooftema in Trito-Jesaja. Op grond van die verband tussen Trito-Jesaja en die boek Josua wat in hoofstuk drie van hierdie studie aangetoon is, die voorkoms van die uitdrukking יהוה עבד in die boek Josua en die feit dat Josua self as יהוה עבד beskryf word (Jos 24:29), kan daar aanvaar word dat daar een of ander verband is tussen die belangegroep wie se ideale in Trito-Jesaja verwoord word en die belangegroep wie se belange deur die finale vorm van die boek Josua gedien word.

In sy vraag na die identiteit van die יהוה עבד, toon Berges (2000) aan dat dié uitdrukking verwys na 'n spesifieke groep wat verantwoordelik was vir die literêre erfenis van Israel en dat hulle in verskillende boeke van die Bybel, soos onder andere in Jesaja en die Psalms, werksaam was (Berges 2000:6). Berges sê onder andere:

The Servants as the offspring of the עבד were in favour of a redefinition of the post-exilic concept of Israel. This was one of the main points of discussion with the mainstream גולה-party who on the contrary argued for a minimalistic 'Israel-concept' accepting only those who could prove their descent from one of the ביהמאבות from Juda and Benjamin. So it comes as no surprise that not even YHWH-believers from the northern part of the country were allowed to participate in the reconstruction of the temple (Ezra 3-4). The open criticism of the sinful temple cult in Isa. 65-66 shows that the Servants had strong reservations regarding the new cultic enterprise of post-exilic Israel.

(Berges 2000:5)

Op grond van die verband wat daar in hoofstuk vier van hierdie studie aangetoon is tussen die boek Josua en die vertellings uit die tyd na die ballingskap, kan daar gekonkludeer word dat die belangegroep wat vir die finale vorm van die boek Josua verantwoordelik was, ook met die יהודה-עבד-groep geïdentifiseer kan word.

5.2.4 Die samestelling van die post-eksiliese gemeenskap

Sonder om met al Davies (1992) se standpunte saam te stem, is sommige daarvan relevant vir hierdie ondersoek. Met die val van Samaria het die politieke geskiedenis van die historiese Israel tot 'n einde gekom. Dit is moontlik dat daar na die val van Samaria 'n redelike migrasie van die bevolking uit die noorde na die suide (Juda) toe was (Davies 1992:70). Dit het beteken dat teen die einde van die 7e eeu vC daar 'n betekenisvolle deel van Israel se bevolking in Juda gewoon het. Mullen (1993:9) sluit hierby aan as hy sê dat die gevaar van assimilasie wat vergroot is deur die gebrek aan 'n identifiseerbare "Israel" as gevolg van die Assiriese herbevolking van die noorde na 722 vC, vir beide die ballinge sowel as vir hulle wat in die land agter gebly het, die bedreiging ingehou het van die totale verlies van 'n identiteit wat met 'n bepaalde verlede verband hou.

In die 6e eeu vC het die suide egter ook 'n deportasie beleef. Volgens Davies (1992:57) moet die geskiedenis van die historiese Israel verder eerder deur die geskiedenis van hulle wat in die land agtergebly het, gevolg word as deur die verromantiseerde konstruk van die ballingskap en die daaropvolgende terugkeer nie (Davies 1992:42). Die bevolking wat in die land agter gebly het, is ongetwyfeld aangevul deur immigrante uit naburige gebiede en selfs ook deur ander wat deur die Babiloniërs gedeporteer is. Daarby kon die inwoners van die gebied van Samaria ook daarop aanspraak maak om ingesluit te word in die geskiedenis van Israel op grond van hulle geografiese posisie in die land sowel as hulle aanvaarding van die wet van Moses. Daar het dus in die 5e eeu vC in Juda 'n nuut-saamgestelde gemeenskap sonder 'n identiteit en met 'n aantal interne verskille tot stand gekom.

Davies identifiseer dan die volgende groepe in die Persiese tyd:

- hulle wat agtergebly het in Samaria en omgewing - die werklike oorblyfsel van die historiese Israel
- hulle wat deur gedwonge deportasie / immigrasie na die gebied van Israel verskuif is en wat vir invloede van buite verantwoordelik was
- hulle wat in Juda agtergebly het na die twee deportasies deur Assirië en Babilonië onderskeidelik
- hulle wat deur gedwonge deportasies van Assirië en Babilonië na Juda verskuif is
- hulle wat uit Israel na Assirië, Babilonië, Egipte en Sirië verskuif is
- hulle wat uit Juda na Assirië, Babilonië, Egipte en Sirië verskuif is

Alhoewel Davies nie rekening hou met 'n deel van die bevolking in Juda wat uit die ballingskap teruggekeer het nie, aangesien hy die ballingskap as 'n literêre konstruksie beskou, verkies hy egter om die groep wat verantwoordelik is vir die samestelling van die Bybelse literatuur te sien as 'n bevoorregte elite groep met 'n beperkte (eksklusiewe) lidmaatskap en wat in beheer was van die tempel en die ekonomie. Hulle het die plaaslike bevolking op grond van etniese en kultiese onreinheid uitgesluit.

5.2.5 Samevatting

Die belangegroep wat verantwoordelik was vir die finale vorm van die Josua-verhaal was dus waarskynlik 'n gemarginaliseerde, na-eksiliese profetegroep wat in konflik met die godsdienstige elite van die Jerusalemse tempel verkeer het. Hulle het aansluiting gevind by die plaaslike bevolking wat nie in ballingskap weggevoer is nie en wat verbintenisse met die omliggende volke gehad het. In hulle verset teen Jerusalem en die tempel het hulle van die standpunt af uitgegaan dat JHWH op enige plek gedien kan word en het hulle hulle beroep op die ou tradisies van die heiligdomme uit veral die noorde van die

land. Hulle het die gevaar daarvan ingesien om uitgesluit te wees uit die godsdienstige, politieke en ekonomiese mag wat die terugkerende ballinge onder die Persiese bewind geniet het. Hulle het die verwagting gekoester van 'n leier soos Moses wat hulle uit hulle neerdrukkende omstandighede sou bevry. Hulle het hulle toegelê op die stiptelike onderhouding van die wet, met die uitsondering dat hulle ruimte gelaat het vir die insluiting van mense uit ander volke. Hulle het hulleself beskou as die ware dienaars van JHWH. Hulle het hulle beywer vir versoening met hulle volksgenote deur wie hulle verwerp is. In hulle stryd met die eksklusiewe groep van die tempel, het hulle aansluiting gevind by die Levitiese priesters wat ook ná die ballingskap hulle bevoorregte posisie in die tempel kwyt was en wat deur die Sadokitiese priesters, wat op hulle beurt weer die ondersteuning van die Persiese owerheid geniet het, uitgeskuif is of tot 'n ondergeskikte posisie gedegradeer is.

5.3 Die implikasies van die ondersoek vir Bybelse geskiedskrywing

Volgens Lemche (1996:20) is die historiese Israel die Israel waarna verwys word in antieke inskripsies uit die Nabye Ooste. Daarin word na Israel verwys as 'n klein Palestynse staat in die noorde en sentrale deel van Palestina van ongeveer 900 tot 700 vC. Bybelse Israel is die Israel van die Ou Testament, 'n ideologiese konsep. Ten opsigte van die verband tussen die vertellings in die Bybel en geskiedenis sê Lemche (1996:25,28)

It has now become evident that little common ground exists between a biblical narrative of conquest and genocide (the extinction of the Canaanites) and historical developments in Palestine between 1300 and 1000 BCE. This has dire consequences for the traditional historically orientated interpretation of the biblical evidence, and has created many problems for scholars still looking for traces of Israel's early history buried somewhere in the biblical narrative.

In light of what we know at the present time, we cannot save the biblical history of early Israel. We should however, be able to keep the biblical history as evidence of the self-perception of the people who wrote this narrative.

Rowlett (1992:15) beskou die Josua-vertelling ook as 'n soeke na die identiteit van Israel

Times of turmoil tend to produce narratives of identity, requiring a set of axiomatic principles, usually unspoken, but inscribed in the text, which differentiate between “us” and “them” (the Other). The conquest narrative of the book of Joshua is such a narrative of identity.

Hierdie ondersoek bevestig bogenoemde standpunte van Lemche en Rowlett. Dit is duidelik dat die boek Josua nie gelees moet word as 'n historiese weergawe van Israel se inname van die land nie. Die boek is veel eerder 'n poging om iets weer te gee van die krisis waarin die volk van JHWH hulleself bevind het in die tyd na die ballingskap. Dit was 'n tyd toe daar verskillende antwoorde gegee is op die vraag na die identiteit van Israel as die volk van JHWH. Die boek Josua is een só 'n antwoord vanuit die perspektief van een bepaalde belangegroep soos wat dit hierbo weergegee is. Geen geslag het 'n volmaak voltooide en onafhanklike historiese werk gelewer nie. Elkeen het gewerk met dit wat oorgelewer is. Elke geslag het te staan gekom voor dieselfde en tog nuwe taak om hulleself te verstaan as Israel, om hulleself as Israel in voorturende veranderende omstandighede te vind. Dit was 'n voortgaande proses. Israel se geskiedenis is dus niks anders as 'n uitdrukking van hulle selfverstaan nie. Dit is geloof wat uitgedruk is in terme van geskiedenis (von Rad 1957:133,134). Volgens Albertz (1994:464) is die godsdiens van Israel in die na-eksiliese periode juis gekenmerk deur 'n stryd oor die identiteit van die gemeenskap.

In die na-eksiliese tyd was die vraag oor wie tot Israel behoort en wie nie, dus 'n

wesentlike vraag en nie 'n periferiese aangeleentheid nie (von Rad 1957:103). Israel was nou nie meer net 'n volk wat deur afkoms bepaal is nie. Dit was die wet wat al hoe meer bepaal het wie tot Israel behoort en wie nie. Hulle wat van vreemde afkoms was, moes uitgesluit word of onder sekere omstandighede ingesluit word as proseliete. Wat en wie deel van Israel is, was 'n saak van die interpretasie van die wet. Israel het nou afskeid geneem van die geskiedenis as 'n konstituerende element van hulle identiteit, maar nie van hulle verhouding met JHWH nie. Deur die wet het die die wil van JHWH vir Israel so tydloos geword dat die heilsgeskiedenis nie meer voorentoe beweeg het nie. In 'n sekere opsig is die boek Josua in reaksie teen hierdie opvatting in die na-eksiliese tyd. Dit wil voorkom asof die boek Josua die weg baan vir mense van 'n ander afkoms om ook deel te wees van die volk van JHWH, alhoewel daar nog nie by Josua sprake is van 'n algemene universalisme soos in die geval van Trito-Jesaja nie. Von Rad (1957:312) wys ook op 'n ander aspek wat as deurslaggewend beskou is vir Israel se identiteit en dit is naamlik om 'n deel van die land te besit. Om deel te hê aan JHWH is om deel te hê (חלק) aan die die land (vgl Jos 22:25,27; Jes 61:7; Neh 2:20).

In soverre die boek Josua vertellings oor die verlede bevat, kan dit as geskiedskrywing beskou word. Dit is egter uit hierdie ondersoek duidelik dat die vertellings in die boek Josua nie ten doel het om in die eerste plek 'n historiese weergawe te wees nie en dat die boek dus nie beskou kan word as objektiewe en wetenskaplike geskiedskrywing nie (Curtis 1994:74).

'n Verdere implikasie van hierdie ondersoek is dat die Josua-figuur in die boek Josua soos Moses en Samuel, ook as 'n "literary creation" (Breytenbach 2000:58) beskou moet word. Oor die vraag of daar 'n historiese persoon soos Josua was, kan daar maar net gespekuleer word. Dit is sekerlik so dat dit wel moontlik is dat daar 'n historiese figuur met die naam Josua bestaan het en dat daar rondom sy figuur 'n aantal tradisies versamel is. Daar kan met Davies (1992:29) saamgestem word dat, wie ook al in die hooglande van Palestina geleef het teen ongeveer 1000 vC, hulle nie gedink, gelyk en opgetree het

soos dié wat deur die Bybelse skrywers daar geplaas is nie. Laasgenoemdes is ‘ literary creations’. Die feit dat daar in die Bybelse verhale na historiese persone verwys word, beteken nog nie dat dit die bedoeling van die outeur was om die gebeure histories korrek en akkuraat te beskryf nie.

5.4 Slotopmerking

Wanneer die boek Josua teen die agtergrond van die na-ballingskap tyd en as ‘n reaksie teen die eksklusiwiteit van die Sionsteologie in dié tyd gelees word, verkry dit besondere betekenis.

In die eerste plek bevorder die boek Josua ‘n desentralisasie van godsdienstige gesag. Die opvatting dat een groep oor die beheer van die aanbidding van JHWH beskik deur die tempel in Jerusalem, word in die boek negatief beoordeel. JHWH kan volgens die boek Josua op enige plek gedien word en nie net by die tempel nie, aangesien die hele land as ‘n heiligdom vir JHWH in besit geneem word.

Tweedens vertoon die boek Josua ‘n merkwaardige openheid teenoor en aanvaarding van buitestaanders soos Ragab en die Gibeoniete in die godsdienstige gemeenskap. Die boek dien as ‘n oproep om diegene wat nog buite die geloofsgemeenskap verkeer, daarby in te sluit.

Die boek Josua is inderdaad ook ‘n getuienis van hoe daar versoening kan plaasvind tussen verskillende groepe binne ‘n bepaalde geloofsgemeenskap wat op grond van godsdienstige aangeleenthede verdeel is.

Ten slotte bied die boek in die figuur van Josua ‘n voorbeeld aan van wat bedoel word met ‘n ware dienaar van JHWH. Dit is naamlik iemand wat die wet getrou nakom, maar terselfdertyd ook deernis het met buitestaanders.